

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΩΝ ΠΛΕΥΣΤΩΝ
ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΑ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΑ ΤΩΝ ΦΩΚΑΔΩΝ

Ἰπὸ
ΝΙΚΟΛΑΟΥ Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ
Τακτικοῦ Καθηγητοῦ
τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας

“Οταν στις 2 Ίουλίου τοῦ 963, τέσσερις μῆνες περίπου μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Β΄, ὁ συγκεντρωμένος στὴν Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας στρατὸς μαζεύτηκε γύρω ἀπὸ τὴ σκηνὴ τοῦ δομestikou τῶν σχολῶν Νικηφόρου Φωκά καὶ τὸν ἀνεκήρυξε διὰ βοῆς αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων, ὁ θριαμβευτὴς τῆς Κρήτης δὲν ἤθελε στὴν ἀρχὴ ν’ ἀποδεχθῆ τὴ μεγάλη τιμῆ. Οἱ αἰτίες ποὺ προέβαλε, ὅπως γράφει ὁ ἱστορικὸς Λέων ὁ Διάκονος, ἦταν τὸ δέος τοῦ μπροστὰ στὸ μέγεθος τοῦ ἀξιώματος, καθὼς ἐπίσης καὶ ὠρισμένα ὀδυνηρὰ οἰκογενειακὰ ἀτυχήματα: «ὁ δὲ τὰ πρῶτα μὲν ἀπεσείετο τὴν τοιαύτην ἀρχήν, τὸ τοῦ ὕψους ἐπίφθονον ἐδλαβούμενος καὶ τὸν τῆς συνένου καὶ τοῦ υἱοῦ Βάρδα προιαχόμενος θάνατον, ὃς αὐτὸ τῆς ἡλικίας τὸ βιώαιμον ἔλκων, ἄρτι πυραυγῆ τῷ ἰούλῳ περιαστραπτῶν τὴν γέννν, κατὰ παιδιὰν οὐ πρὸ πολλῶν τῶν χρόνων πρὸς αὐτανεψίου αὐτοῦ (Πλεύσης τὸ μειράκιον ὠνομάζετο) κοντῶ τὴν βλεφαρίδα τιτρώσκειται· ὁ δὲ Πλεύσης, δείσας ἐπὶ τῷ τραύματι, τὸν κοντὸν διαφίησι τῆς χειρός· τοῦ δὲ σαυρωτῆρος τῷ οὔδει ἐν-ερεισθέντος, σφοδρὰν γενέσθαι συμβέβηκε τὴν ἀντέρεισιν, ὡς τὴν αἰχμὴν τὸ κρανίον ἀντιτορήσασαν διαμπερὲς διελθεῖν καὶ αἰθωρὸν ἀναυδον τὸν Βάρδαν τοῦ ἵππου καταπεσεῖν»¹. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐξιστορήσεως ἑνὸς μεταγενέ-

1. Λέων Διάκ., Bonn, 40, 21 - 41,7. Ἐκτὸς ἀπὸ τῆ στίξης, διῶρθωσα μὲ βία τὸ χειρόγραφο (Paris. Gr. 1712): ἀπεσείετο (ἀπέλιπατο Hase) (40, 22) καὶ αὐτανεψίου (-οῦ Hase) (41, 1), καθὼς καὶ αὐτὸ (coni. Hase) (40, 21), αὐτοῦ (αὐτοῦ Hase) ((41, 1). Τοὺς ἀρχικοὺς δισταγμοὺς τοῦ Νικηφόρου ἀναφέρουν καὶ ἄλλες πλησιέστερες πρὸς τὰ γεγονότα πηγές, χωρὶς ὅμως νὰ μνημονεύουν τις ἴδιες αἰτίες. Βλ. τὴν ἀνώ-νυμη διήγησιν τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Νικηφόρου στὸ Περὶ Βασιλείου Τάξεως, Bonn, I, 434, 9-13: «τοῦ δὲ μὴ βουλομένου, ἀλλὰ πρὸς τὸν πόλεμον τῶν Ἰσραηλι-τῶν σπεύδοντος καὶ τὸν λαὸν εἰς τοῦτο προτρεπομένου, αὐτοῦ μάλλον σπεύσαντες βία καὶ μὴ βουλόμενον ἐκ τῆς τένης ὑφώσαντες ἀνηγόρευσαν αὐτὸν βασιλεῖα». Τὴν πρωτο-βουλίαν τῆς ἀναγορεύσεως ἀποδίδει στοὺς συγκεντρωμένους στὴν Καισάρεια στρατηγούς καὶ ἡ Χρονογραφία τοῦ Vat. Gr. 163, ἀπ’ ὅπου ἐξέδωσε τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα ὁ C. B. Hase στὰ σχόλια τῆς ἐκδόσεως τοῦ Λέοντος τοῦ Διακόνου (Bonn, 431). Ὁ ἐχθρικὰ διακείμενος πρὸς τοὺς Φωκάδες Ἰωάννης Σκυλίτζης ἀφηγγεῖται σχετικὰ μὲ τὴν ἀναγό-ρευσιν τοῦ Νικηφόρου τὰ ἐξῆς ὑπερβολικά: «ὄκνοῦντα δὲ καὶ ἀναυδόμενον καὶ αὐτο-χειρῶς ἠπειλοῦν διαχειρίσασθαι· διὸ καὶ πρὸς τὸν θανάτου ἀποδειλιάσας κίνδυνον τὴν πρόκλησιν ὑπέδεξάτο» (Κερνηός, Bonn, II, 348, 6-8)¹ λίγο παρακάτω (12-18) ἀναφέρει τὴν ἐκδοχὴ ὅτι αὐτὸ ποὺ κίνησε τὸν Νικηφόρο νὰ δεχθῆ τὴν πορφύρα ἦταν περισσότερο ὁ ἔρωτάς του γὰρ τῆ Θεοφανῶ καὶ λιγώτερο ἡ ἐπιθυμία τῆς βασιλείας. Ὁ Ἰωάννης Ζωναρᾶς εἶναι κατηγορηματικώτερος: «τοῦ δὲ ἀναυδομένου πρὸς τὴν ἐγχειρη-σιν, εἴτε πλαττωμένου εἴτε καὶ ἀληθεύοντος, ἐκεῖνοι τὰ ἐξῆς γυμνώσαντες ἀνελεῖν ἠ-πειλοῦν αὐτὸν εἰ μὴ πείθοιτο. καὶ ὃς τῇ βίᾳ τάχα νικώμενος ἐδέξατο τὴν ἀνάρρη-σιν..... λέγεται δὲ ὅτι οὐ μόνον ἦρα τῆς βασιλείας, ἀλλ’ οὐχ ἥμισυ καὶ τῆς Θεοφα-νοῦς.....» (Bonn, III, 496, 11 - 497,3).

στερου γεγονότος, τοῦ γάμου τοῦ Νικηφόρου Φωκά μετ' τὴν χήρα τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Β' Θεοφανῶ (20 Σεπτεμβρίου 963), ἀναφέρει τὸν πρόωρο χαμὸ τοῦ νεαροῦ Βάρδα καὶ ὁ Ἰωάννης Σκυλίτζης. Στὸ σχετικὸ χωρίο τοῦ Σκυλίτζη δίδονται πολὺ λιγώτερες λεπτομέρειες γιὰ τὸ δυστύχημα τοῦ κονταροχτυπήματος, μνημονεύεται ὁμοίως καὶ πάλι τὸ ὄνομα τοῦ ἀκούσιου φονιᾶ καὶ προστίθεται ἡ ἐνδιαφέρουσα πληροφορία ὅτι ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ θανάτου τοῦ Βάρδα ὁ Νικηφόρος νήστευε τὸ κρέας: «τότε δὲ (δηλ. τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου του μετ' τὴν Θεοφανῶ) καὶ κρεῶν ἀπεγεύσατο, πρότερον ἀπεχόμενος κρεωδαισίας, ἐξ ὅτου Βάρδας ὁ ἐκ τῆς προτέρας αὐτοῦ γυναικὸς ἀποτεχθεὶς αὐτῷ υἱός, ἰππαζόμενος ἐν τῷ πεδίῳ καὶ τῷ οἰκείῳ προσπαίζων ἀνεπιῶ τῷ Πλεύσῃ, μετὰ δόρατος βληθεὶς ἀκουσίως τέθνηκε»¹. Ὁ Ἰωάννης Ζωναρᾶς παραφράζει ἄθλια τὸν Σκυλίτζη: «ὄλιγας δὲ ἡμέρας ἑαυτῷ τὴν Θεοφανῶ συνοικίσει ὁ βασιλεύς, καὶ κρεῶν ἀπεχόμενος ἐξότου ὁ Βάρδας ὁ παῖς αὐτοῦ τῷ οἰκείῳ ἀνεπιῶ τῷ Πλεύσῃ προσπαίζων δόρατι παρ' ἐκείνου βληθεὶς ἀκοντος τέθνηκεν, ἔκτοτε καὶ τούτοις ἐτρέφετο»². Τὸν Σκυλίτζη ἐπίσης ἀντιγράφει σχεδὸν κατὰ λέξιν καὶ ὁ Μιχαὴλ Γλυκάς στὴ χρονογραφία του: «τότε δὲ καὶ κρεῶν ἀπεγεύσατο, πρότερον ἀπεχόμενος κρεωδαισίας, ἐξ ὅτου Βάρδας ὁ ἐκ τῆς προτέρας αὐτοῦ γαμετῆς ἀποτεχθεὶς υἱός, ἰππαζόμενος ἐν τῷ πεδίῳ καὶ τῷ οἰκείῳ προσπαίζων ἀνεπιῶ τῷ Πλεύσῃ, μετὰ δόρατος βληθεὶς ἀκουσίως τέθνηκε»³.

Ὅσοι ἀπὸ τοὺς νεώτεροὺς μελετητὲς μνημονεύουν τὸν θάνατο τοῦ Βάρδα Φωκά στηρίζονται στίς μαρτυρίες τῶν πηγῶν ποὺ παραθέσαμε, προσθέτοντας, μερικὸι ἀπ' αὐτοὺς, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ προσδιορισθῇ μετ' ἀκρίβεια πότε συνέβη τὸ τραγικὸ δυστύχημα⁴. Πραγματικά, στίς πηγές δὲν ὑπάρχει καμιά σαφὴς χρονολογικὴ ἔνδειξη, καὶ μόνο τὸ χωρίο τοῦ Λέοντος τοῦ Διακόνου, ἄρκετὰ ἀόριστο καὶ αὐτὸ, ἐπιτρέπει ὠρισμένες χρονολογικὲς ὑποθέσεις. Ἀπὸ τὴν διατύπωση τοῦ χωρίου συνάγεται ὅτι τὸ δυστύχημα πιθανώτατα συνέβη μετὰ τὸν θάνατο τῆς ἄγνωστῆς μας πρώτης συζύγου τοῦ Νι-

1. Κεδρηνός, II, 351, 16-19.

2. Ζωναρᾶς, III, 499, 4-7.

3. Migne, P. G. 158, 569c.

4. Βλ. π.χ. C. Du Cange, *Historia Byzantina duplici commentario illustrata* κ.τ.λ., Παρίσι 1680, 150. — G. Schlumberger, Ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος Φωκάς, μτφ. Ἰ. Λαμπρίδου, ἐν Ἀθήναις 1905, 322-323 καὶ σημ. 1, 354 σημ. 2 — N. Adontz - H. Grégoire, Nicéphore au col roide, «Byzantion» 8 (1953), 205. — R. Guiland, Le domestique des scholes, «Revue des Études Byzantines» 8 (1950), 34 = Recherches sur les institutions byzantines, «Berliner Byzantinische Arbeiten» ἀρ. 35, 1967, I, 445. — P. Charanis, On the Ethnic Origins of the Emperor Nicephorus Phocas, «Εἰς μνήμην Κ. Ἀμάντου», Ἀθήναι 1960, 44. — I. Ševčenko, Poems on the Deaths of Leo VI and Constantine VII in the Madrid Manuscript of Scylitzes, «Dumbarton Oaks Papers» 23-24 (1969-1970), 192.

κηφόρου Φωκᾶ, πράγμα ὅμως πού δὲν μᾶς βοηθεῖ καθόλου, μιὰ πού δὲν γνωρίζομε τῆ χρονολογία τοῦ θανάτου της. Λίγο πιὸ κάτω ὁ Λέων ὁ Διάκονος διευκρινίζει ὅτι τὸ δυστύχημα συνέβη «οὐ πρὸ πολλῶν τῶν χρόνων», δηλαδὴ λίγα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ 963. Πόσα χρόνια πρὶν; «Ὅχι πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια» μπορεῖ νὰ σημαίνει καὶ πρὶν ἀπὸ δύο χρόνια, πάντως ὄχι παραπάνω ἀπὸ πέντε, τὸ πολὺ. Ἄν ὁ ὑπολογισμὸς αὐτὸς εἶναι σωστός, τότε ὁ θάνατος τοῦ Βάρδα πρέπει νὰ τοποθετηθῆ στὸ διάστημα 958-961. Πρὸς τὸ 958 καὶ ἴσως λίγο πιὸ πρὶν ὀδηγεῖ ἡ μαρτυρία τοῦ Σκυλίτζη, ἂν τὴν πάρωμε τοῖς μετρητοῖς, ὅτι ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ θανάτου τοῦ γιοῦ του ὁ Νικηφόρος ἄρχισε τὴν ἀκρεωφχία. Μποροῦμε νὰ συσχετίσωμε τὴ μαρτυρία αὐτὴ μὲ τὴ γνωστὴ ἐπιθυμία τοῦ Νικηφόρου νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ ἐγκόσμια καὶ νὰ γίνῃ μοναχός¹; Νὰ ὑποθέσωμε δηλαδὴ ὅτι ἡ ἐπιθυμία αὐτὴ τοῦ γεννήθηκε ἐξαιτίας τοῦ θανάτου τῆς συζύγου καὶ τοῦ γιοῦ του; Ἄν καὶ τίποτε, φυσικά, δὲν ἀποκλείει ὅτι ὁ Νικηφόρος εἶχε ἐκδηλώσει τίς μοναστικές του τάσεις καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατο τῶν δικῶν του, μιὰ τέτοια ὑπόθεση εἶναι, νομίζω, θεμιτὴ. Σύμφωνα μὲ τὸν Βίο τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου, ὁ Νικηφόρος ἐξωμολογήθηκε στὸν Ἀθανάσιο τὴν ἐπιθυμία του νὰ μονάσῃ κατὰ τὴν πρώτη συνάντησή των στὴ λαύρα τοῦ Μιχαὴλ Μαλεῖνου, θείου τοῦ Νικηφόρου, στὸ ὄρος τοῦ Κυμινᾶ. Δὲν γνωρίζομε πότε ἀκριβῶς ἐγίνε ἡ συνάντηση αὐτὴ, ὁ Βίος ὅμως προσθέτει τὴν πολύτιμη πληροφορία ὅτι ὁ Νικηφόρος τὴν ἐποχὴ

1. Κατὰ τὸν Σκυλίτζη (βλ. καὶ Ζωναρᾶ, 494, 6 -495, 2), λίγο μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Β' ὁ Νικηφόρος, γιὰ νὰ καθησυχάσῃ τὸν παρακοιμώμενο Ἰωσήφ Βρίγγα, τοῦ ἀνεκοίνωσε τὴν ἀμετάκλητὴ ἀπόφασί του νὰ μονάσῃ: «κατ' ἰδίαν παραλαβὼν τὸν Ἰωσήφ δεικνυσιν αὐτῷ τρίχινον ἔνδυμα, ὅπερ ἔνδοθεν τῶν ἱματίων ἡμφίεστο, καὶ μεθ' ὅρκων ἐπληροφόρησεν ὡς τὴν μοναχῶν ἀσπαζόμενος πολιτείαν πάσαι ἂν περιεβάλετο τὸ σχῆμα καὶ τῶν βιωτικῶν ὑπεξήγαγεν ἑαυτὸν φροντίδων, εἰ μὴ ἐπέσχεον αὐτὸν ἢ τῶν βασιλέων προσπάθεια Κωνσταντίνου καὶ Ῥωμανοῦ, καὶ μέλλειν ὅσον οὐπω τὸν οἰκειὸν ἐκπληρῶσαι σκοπὸν» (Κεδρηνός, II, 348, 6-10). Ὁ Λέων ὁ Διάκονος δὲν ἀναφέρει ρητὰ τὴν ἐπιθυμία τοῦ Νικηφόρου νὰ γίνῃ μοναχός, συχνὰ ὅμως κάνει λόγο γιὰ τὴ θρησκοληψία καὶ τὴν εὐσέβειά του (49, 11-20. 83, 9-16. 86, 17-24. 89, 21-24). Γιὰ τίς μοναστικές τάσεις τοῦ Νικηφόρου βλ. G. Schlumberger, ὁ.π., 307-308, 357-372, καὶ γιὰ τίς δυσεξιχνίαστες ἀντινομίες τῆς προσωπικότητάς του, ὅπως παρουσιάζεται ἀπὸ τίς πηγές, βλ. P. Lemerle, Actes de Lavra, I partie: Des origines à 1204, édition diplomatique par P. Lemerle, A. Guillou, N. Svoronos, avec la collaboration de D. Parachryssanthou. Texte, Παρίσι 1970, 33 καὶ σημ. 104. Μοναστικές τάσεις ἀποδίδουν οἱ ἀραβικὲς πηγές καὶ στὸν Βάρδα, τὸν πατέρα τοῦ Νικηφόρου, μετὰ τὴν ἧττα του στὴ Γερμανίικεια (Mar'as) καὶ τὸν θάνατο τοῦ γιοῦ του Κωνσταντίνου (M. Canard, Histoire de la dynastie des Hamdanides de Jazira et de Syrie, Παρίσι 1953, 777). Τὰ ἴδια ἐπικυκλιμαβάνονται καὶ γιὰ τὸν Ἰωάννη Τζιμισκῆ (N. Adontz, Notes arméno-byzantines, «Byzantion» 9 (1934), 368).

ἐκείνη ἦταν στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν¹. Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς κατέλαβε τὸ ἀξίωμα αὐτὸ μετὰ τὸ 945 καὶ τὸ κατεῖχε μέχρι τοῦ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Ζ' τὸν ἀνέβασε στὸ ἀξίωμα τοῦ δομεστίκου τῶν σχολῶν, γύρω στὰ 954-9552. Ἀπὸ τὸν Βίο συνάγεται ὅτι ὁ Νικηφόρος ἀνέλαβε «τῆς ἔω τὰ πηθάλια», ἔγινε δηλαδὴ δομεστικός τῶν σχολῶν, λίγο μετὰ τὴ συνάντησή του μὲ τὸν Ἀθανάσιο. Μποροῦμε λοιπὸν νὰ τοποθετήσωμε τὴ συνάντησιν στὰ χρόνια 953-955 καὶ νὰ χρονολογήσωμε ἀπὸ τότε περίπου τὴν ἐκδήλωσιν τῶν μοναστικῶν τάσεων τοῦ Νικηφόρου. Ἄν ὅμως οἱ τάσεις αὐτὲς σχετίζονται μὲ τὸ πένθος τῶν δικῶν του, ἀποτελεῖ, ὅπως εἶπαμε, ἀπλή ὑπόθεσιν, ποῦ δὲν μποροῦμε νὰ τὴν ἐλέγξωμε παραπέρα.

Ὅλες οἱ πληροφορίες ποῦ μᾶς ἔχουν σωθῆ γιὰ τὸν Βάρδα Φωκᾶ περιλαμβάνονται στὰ χωρία ποῦ παραθέσαμε παραπάνω. Μόνο μερικὲς συμπληρωματικὲς ὑποθέσεις μποροῦν νὰ γίνουιν. Ὁ Βάρδας πρέπει νὰ ἦταν πρωτότοκος, ἂν κρίνωμε ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι εἶχε τὸ ὄνομα τοῦ ἐνδοξοῦ παποῦ τοῦ³,

1. Ὁ παλαιότερος βίος τοῦ Ἀθανασίου, ποῦ δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν I. P o m j a l o v s k i j, *Žitie prepodobnago Afanasija Afonskago*, Πετροῦπολη 1895 (=BHG^s 187) ὑπερέχει κατὰ πολὺ σὲ ἀκρίβεια ἀπὸ τὸν νεώτερο ἀνώνυμο βίος (L. Petit, *Vie de Saint Athanase l'Athonite*, «Analecta Bollandiana» 25 (1906), 5-89=BHG^s 188), ὅπως ἔδειξε ὁ P. L e m e r l e, *La vie ancienne de Saint Athanase l'Athonite composée au début du XIe siècle par Athanase de Lavra*, «Le Millénaire du Mont Athos 963-1963. Études et Mélanges», I, Chevetogne 1963, 60-63. Στὰ σχετικὰ μὲ τὴν πρώτη συνάντησιν Ἀθανασίου καὶ Νικηφόρου στὸν Κυμινᾶ οἱ διαφορὲς τῶν δύο βίων εἶναι ἀσήμαντες (P. L e m e r l e, ὁ.π., 71 σημ. 37).

2. R. G u i l l a n d, ὁ.π., 16, 34=I, 434, 445 καὶ κυρίως A. A. V a s i l i e v, *Byzance et les Arabes*, II, 1 (μετάφρασιν καὶ οὐσιώδης ἀναθεώρησιν ἀπὸ τὸν M. C a n a r d), Βρυξέλλες 1968, 355 σημ. 1 (ἐφεξῆς =B.A.). Οἱ πηγὲς δὲν ἐπιτρέπουιν ἀκριβέστερη χρονολόγησιν· πρβλ. P. L e m e r l e, ὁ.π., 94 (assez longtemps avant la préparation de l'expédition de Crète) καὶ H. G l y k a t z i - A h r w e i l e r, *Un discours inédit de Constantin VII Porphyrogénète*, «Travaux et Mémoires du Centre de Recherches d'Histoire et Civilisation Byzantines», 2 (1967), 395 σημ. 9, 403. Ἀλλὰ καὶ ἡ χρονολογία τῆς ἀναλήψεως τῆς ἀρχῆς τοῦ θέματος τῶν Ἀνατολικῶν ἀπὸ τὸν Νικηφόρο Φωκᾶ, γιὰ τὴν ὁποία συμφωνοῦν ὅλοι οἱ σύγχρονοι μελετητές, δηλ. τὸ ἔτος 945, δὲν εἶναι καθόλου ἐξακριβωμένη. Στηρίζεται ἀποκλειστικὰ στὴ μαρτυρία τοῦ Σκυλίτζη (Κ ε ρ η ν ὅ ς, II, 327, 2-9), ποῦ ἀναφέρει ὅλες μαζί τις μεταβολὲς ποῦ πραγματοποιήσασιν τὴν στρατιωτικὴν ἡγεσίαν ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Ζ' μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν Λεκαπηνιδῶν (945). Ἐπειδὴ ὅμως οἱ μεταβολὲς αὐτὲς ἀναφέρονται ὅλες μαζί, δὲν σημαίνει ἀπαραίτητα ὅτι ἔγιναν καὶ συγχρόνως. Π.χ. τὸ 945 ὁ Κωνσταντῖνος Φωκᾶς, ἀδελφὸς τοῦ Νικηφόρου, ἀποκλείεται νὰ ἦταν ἀρκετὰ ἐνήλικος γιὰ ν' ἀναλάβῃ καθήκοντα στρατηγοῦ Σελευκειᾶς (βλ. παρακάτω σ. 259 σημ. 2).

3. Καὶ ὁ πατέρας του, πρωτότοκος γιὸς τοῦ Βάρδα Φωκᾶ (βλ. παρακάτω σ. 259 σημ. 1), εἶχε τὸ ὄνομα τοῦ περὶφημου παποῦ του (H. G r é g o i r e, *La carrière du premier Nicéphore Phocas*, «Προσφορὰ εἰς Στίλπωνα II, Κυριακίδην», Θεσσαλονίκη 1953, 232-254). Ὡστόσο, κατὰ τὸν Σκυλίτζη (Κ ε ρ η ν ὅ ς, II, 379, 17-18), ὁ δευτερότοκος γιὸς τοῦ Βάρδα Φωκᾶ Λέων ὁ κουροπαλάτης εἶχε δώσει στὸν πρεσβύτερο γιὸ του

καὶ πιθανώτατα μοναχογιός, ἴσως μάλιστα, ὅπως πιστεύει ὁ Schlumberger¹, καὶ μονογενής, μᾶ πού ἄλλωστε δὲν σώθηκε καμιὰ μαρτυρία ὅτι ὁ Νικηφόρος εἶχε καὶ ἄλλα παιδιά, ἀγόρια ἢ κορίτσια².

Πόσων χρονῶν ἦταν ὁ Βάρδας τὴν ἐποχὴ τοῦ θανάτου του; Ἀπὸ τὸν Λέοντα τὸν Διάκονο περιγράφεται ὡς «αὐτὸ τῆς ἡλικίας τὸ βιώσιμον ἔλκων», πού θὰ πῆ, ὑποθέτω, ὅχι *ipsium iuventutis vitalem spiritum trahens*, ὅπως μεταφράζει ὁ Hase, ἀλλὰ ὅτι βρισκόταν σὲ νεαρὴ ἡλικία, στὴν ἡλικία πού κατ' ἐξοχὴν περιμένει κανεὶς ὅτι θὰ ζήσει πολλὰ χρόνια. Ὁ Λέων ὁ Διάκονος προσθέτει κι ἓνα ἄλλο ἀκόμη στοιχεῖο δηλωτικὸ τῆς ἡλικίας τοῦ Βάρδα: «ἄρι πυραυγεί τῷ ἰούλῳ περιαστράπτων τὴν γένυν». Ἡ φράση αὐτή, ἀν τὴν ἐννοήσωμε κυριολεκτικά, πρέπει νὰ δηλώνῃ τὴν ἐφηβικὴ ἡλικία ἀπὸ 14 μέχρι 18 ἐτῶν. Ἐδῶ ὅμως ὁ ἱστορικὸς φιλολογεῖ περισσότερο παρὰ κυριολεκτεῖ. Αὐτὸ πού θέλει νὰ πῆ, πιστεύω, εἶναι ὅτι ὁ Βάρδας εἶχε τὴν ἡλικία τοῦ *μειρακίου*, καὶ «*μειράκιον*» ἐπίσης χαρακτηρίζει τόν, κατὰ τεκμήριον ὁμήλικο τοῦ Βάρδα, Πλεύση. Σύμφωνα μὲ μιὰν ἀρχαία διαίρεση τῆς ἡλικίας τοῦ ἀνθρώπου σὲ ἐπταετίες, τὴν ὁποία γνώριζαν καὶ χρησιμοποιοῦσαν εὐρύτατα οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς, τὸ *μειράκιον* ἐδήλωνε τὴν τρίτη ἐπταετία, δηλαδὴ τὴν ἡλικία ἀπὸ 14 μέχρις 21 ἐτῶν³. Ὁ Λέων γνώριζε τὴ δι-

τὸ ὄνομα Νικηφόρος καὶ στὸν νεώτερο τὸ ὄνομα Βάρδας. Ὁ I. Ševčenko (ὁ.π., 191) δημοσίευσε τελευταίως ἓνα ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα μὲ τὸν τίτλο «*στίχοι εἰς τὴν τελευταίην Φωκᾷ τοῦ Βάρδα*». Ὁ Βάρδας αὐτός ἦταν στρατιωτικὸς, ἄφησε πίσω του γοναίκα καὶ μικρὰ παιδιά καὶ πέθανε στὴν Κρήτη ἀπὸ ἀσθένεια. Μὲ βάση τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ὁ ἐκδότης δὲν μπόρεσε νὰ τὸν ταυτίσῃ μὲ γνωστὸ ἱστορικὸ πρόσωπο. Ἴσως πρόκειται γιὰ τόν, ἀμάρτυρον ἀπ' ἄλλοῦ, γιὸ τοῦ Κωνσταντίνου Φωκᾶ, νεώτερου ἀδελφοῦ τοῦ Νικηφόρου καὶ τοῦ Λέοντος.

1. G. Schlumberger, ὁ.π., 353.

2. Σ' ἐποχὴ πού ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τοῦ δομεστικοῦ τῶν σχολῶν μνημονεύονται ἀπὸ τῆς ἀραβικῆς πηγῆς ὁ Kadhū (;) γιὸς τοῦ δομεστικοῦ τὸ 956 (B. A., II, 1, 357 σημ. 1. II, 2, 183. M. Canard, ὁ.π., 792) καὶ ἓνας ἀνώνυμος γιὸς τοῦ δομεστικοῦ πού ἀλχμαλωτίστηκε τὸν ἐπόμενο χρόνο (M. Canard, ὁ.π., 794). Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ δὲν φαίνεται νὰ σχετίζονται μὲ τὸν Νικηφόρο. Ἴσως εἶναι γιὸς πρώην δομεστικοῦ ἢ δομεστικῶν. Ἐντελῶς ἀστήρικτη εἶναι ἡ ὑπόθεση τοῦ V. Laurent (Alliance et filiation des premiers Taronites, «Échos d'Orient» 33 (1938), 133) ὅτι μιὰ ὑποθετικὴ κόρη τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ εἶχε παντρευτῆ τὸν πατρικιο Θεόδουλο Παρσακουτηνό. Ὁ Λέων ὁ Διάκονος (112, 8) ἀποκαλεῖ τοὺς γιουὺς τοῦ Θεοδούλου ἐξ-ἀδελφους τοῦ ἐπαναστάτη Βάρδα Φωκᾶ. Ἄν ἀλήθευε ἡ ὑπόθεση τοῦ Laurent, θὰ τοὺς ἀποκαλοῦσε ἐγγονοὺς τοῦ αὐτοκράτορα Νικηφόρου.

3. Βλ. τὰ κείμενα «περὶ τῶν ἡλικιῶν τοῦ ἀνθρώπου» πού ἐξέδωσε ὁ J. F. Boissonade, *Anecdota graeca*, II, Παρίσι 1830, 454-457. Ἡ ἡλικία τοῦ *μειρακίου* ὀρίζεται «ἀπὸ ἀρχῆς ἐτῶν ε' ἕως συμπληρώσεως ἐτῶν κβ'» (σ. 454), «ἄχρι τῶν τριῶν ἐπιτά» (σ. 455, 456), σὲ δύο ὅμως κείμενα «ἀπὸ τῶν ιη' ἐτῶν ἕως τῶν κε'» (σ. 454) καὶ «καὶ μέχρις ὀκτώ καὶ δέκα» (σ. 456).

αίρεση αὐτή¹, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὰ σχετικὰ κείμενα τοῦ Ψευδοϊπποκράτη, στὰ ὁποῖα τὸ φύτρωμα τῆς πρώτης γενειάδας ἀναφέρεται ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἡλικίας τοῦ *μειρακίου*². "Ὅτι πράγματι ἡ φράση «ἄρτι πυραυγεί τῶ ἰούλω περιαστράπτων τὴν γέννυ» ὑποδηλώνει μιὰν ἡλικία πού πλησιάζει ἢ ξεπερνᾷ τὰ εἴκοσι συμπεραίνεται καὶ ἀπὸ ἄλλα χωρία, στὰ ὁποῖα ὁ ἱστορικός χρησιμοποιοῖ παραπλήσιες φράσεις. "Ἔτσι γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Σκληρό, ἤδη πατρίκιο, γράφει: «ἄρτι τῶ ἰούλω τὴν γέννυ ἐπιχνοάζων»³. Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸν Θεοδόσιο Μεσονύκτη: «ἄρτι πυρσαῖς θριξίν ἐπιχνοάζων τὴν γέννυ»⁴. Τόσο ὁ Σκληρός ὅσο καὶ ὁ Μεσονύκτης ἦταν ἀρκετὰ μεγάλοι στὴν ἡλικία, ὥστε νὰ πάρουν μέρος καὶ ν' ἀνδραγαθήσουν στὴν ἐκστρατεία τοῦ Ἰωάννη Τσιμισκῆ ἐναντίον τοῦ Σβιατοσλάβου. Παρακάτω ἐπίσης ὁ Λέων δ' Διάκονος περιγράφει τὸν ἐκπρωτο βασιλέα τῆς Βουλγαρίας Βόρι τὸν Β' ὡς «οὕτω (γρ. οὕπω) πυρσοῖς τὴν γέννυ περιπυκάζοντα» καὶ γνωρίζομε ὅτι ὁ Βόρις ἦταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἕγγαμος καὶ πατέρας δύο παιδιῶν⁵. Καὶ ὁ Βάρδας λοιπὸν πρέπει νὰ ἦταν τὴν ἐποχὴ τοῦ θανάτου του κοντὰ στὰ εἴκοσι, ἀρκετὰ μεγάλος ὥστε νὰ μπορῆ νὰ συμμετέχη σ' ἐπικίνδυνα πολεμικὰ ἀγωνίσματα.

Ποῖός ἦταν ὅμως ὁ μοιραῖος σύντροφος τοῦ Βάρδα, τὸν ὁποῖο οἱ πηγὲς ἀναφέρουν μὲ τὸ ὄνομα Πλεύσης; Τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία τὸ ἐπώνυμο καὶ ὄχι τὸ βαφτιστικὸ του⁶. Καὶ ἀφοῦ πρόκειται γιὰ σύντροφο καὶ μάλιστα συγγενῆ τοῦ νεαροῦ Φωκά, συμπεραίνεται ὅτι καὶ ὁ Πλεύσης θὰ

1. "Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ χωρίο 6, 4-5. Στὸ χωρίο αὐτὸ ὁ Ρωμανὸς ὁ Β' περιγράφεται ὡς «ἤδη τὴν τῶν μειρακίων παραλλᾶντων ἡλικίαν καὶ πρὸς ἀνδρα τὸν τέλειον μετασκευασόμενος» κατὰ τὴν ἀνοδό του στὸν θρόνο, καὶ γνωρίζομε ὅτι τότε δὲν εἶχε ἀκόμη συμπληρώσει τὸ εἰκοστὸ πρῶτο ἔτος τῆς ἡλικίας του (Θεοφ. Συναχ., Bonn, 469, 9-10).

2. J. F. Boissonade, δ.π.,: «μειράκιον δὲ ἔκτοτε καὶ ἄχρι τῶν τριῶν ἐπτά, ἦτοι γενεῖον λαχνώσεως» (σ. 455), «μειράκιον ἄχρι γενεῖων λαχνώσεως εἰς τὰ τριῶν ἐπτά» (σ. 456), «κατὰ τὴν τρίτην» (sc. ἐπταετίαν) γενεῖων αὐῆσις» (σ. 456). Βλ. καὶ E. Cougny, Epigrammatum Anthologia Palatina cum Planudeis et Appendice nova epigrammatum veterum ex libris et marboribus ductorum κ.λ., Παρίσι 1927, 379.

3. Λέων Διάκ., 110, 3.

4. "Ο.π., 135, 19-20.

5. "Ο.π., 136, 17. Βλ. καὶ τοὺς στίχους τοῦ Ἰωάννη Γεωμέτρη (Migne, P. G. 106, 906b):

Ἐπεὶ μετ' ἀνδρῶν συγκατηρηθιμημένους
πρώτοις ἰούλοις ἐσκίαζε τὴν γέννυ.

6. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι τέτοιο ὄνομα εἶναι ἀνύπαρκτο ὡς βαφτιστικὸ, ὁ Λέων ὁ Διάκονος καὶ ὁ Σκυλίτζης δὲν ἀναφέρουν ποτὲ τὰ πρόσωπα πού παρουσιάζουν γιὰ πρώτη φορὰ μὲ τὰ βαφτιστικὰ τῶν ὀνόματα. Ὁ Πλεύσης δὲν ξαναεμφανίζεται στὸ προσκήνιο τῆς ἱστορίας. Ὄνόματα Πλευσιδῆς καὶ Πλευσιδίππος ἀναφέρονται στὸ Wörterbuch der Griechischen Eigennamen τῶν W. Pape καὶ C. Benseker, s. vv.

ἦταν γόνος μιᾶς ἀπὸ τὶς ἀριστοκρατικὲς οἰκογένειες τοῦ 10ου αἰώνα. Οἰκογένεια ὁμῶς μὲ τὸ ἐπώνυμο Πλεύσης δὲν εἶναι γνωστὴ σὲ καμιὰ ἐποχὴ τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας. Τὸ ὄνομα τὸ ἴδιο, ὅπως παραδίδεται, εἶναι περιεργο. Δὲν ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἢ τὴ λατινικὴ, οὔτε ὁμῶς ἀπὸ τὴν ἀρμενικὴ, τὴν ἰβηρικὴ ἢ τὴν ἀραβικὴ, ἀπ' ὅσο μπόρεσα νὰ ἐξακριβώσω ρωτῶντας εἰδικοὺς στὶς γλῶσσες αὐτές. Ὁ μόνος ποὺ ἀσχολήθηκε μέχρι τώρα μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι ὁ ἐκδότης τοῦ Λέοντος τοῦ Διακόνου C. B. Hase, ποὺ προσπάθησε νὰ στηρίξει τὸν τύπο *Πλεύσης* μὲ βάση τὴν παράδοση τοῦ ὀνόματος καὶ στὶς ἄλλες πηγές: In versione Cedreni a Xylandro facta (πρόκειται γιὰ τὴν ἐκδοση τῆς λατινικῆς μεταφράσεως τοῦ Κεδρηνοῦ τὸ 1566 στὴ Βασιλεία) vocatur Pelusa II, 649. A. perperam. Nam in scriptione Πλεύσης consentiunt Leo, Cedrenus in Graeco, Scylitza Historia ms., Zonaras II. 199. D. Glycas 305. D. et Cangius Famil. Byzant. 150. C.¹. Ἡ γραφὴ τοῦ χειρογράφου τοῦ Σκυλίτζη ποὺ ἐπικαλεῖται ἐδῶ ὁ Hase δὲν φαίνεται νὰ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὰ πράγματα. Τὸ χειρόγραφο τοῦ Σκυλίτζη ποὺ συμβουλευτήκε ὁ ἐκδότης τοῦ Λέοντος τοῦ Διακόνου, καὶ μὲ βάση τὶς γραφές του διώρθωσε πολλὰ χωρῖα τῆς Παρισινῆς ἐκδόσεως τοῦ Κεδρηνοῦ στὰ σχόλια τῆς ἐκδόσεως τοῦ Λέοντος Διακόνου, εἶναι γνωστό. Πρόκειται χωρὶς ἀμφιβολία γιὰ τὸν Coislinianus 136 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων². Ὁ Im. Bekker, ἐπιμελητὴς τῆς ἐκδόσεως τοῦ Κεδρηνοῦ στὴ σειρὰ τῆς Βόννης, ἀνετύπωσε τὸ κείμενο τῆς Παρισινῆς ἐκδόσεως τοῦ Fabrot (1643), προσέθεσε ὁμῶς στὸ ὑπόμνημα τὶς γραφές τοῦ Coislin. 136, τὶς ὁποῖες τοῦ εἶχε ἀνακοινώσει ὁ Brunet de Presle³. Ἀντίθετα λοιπὸν ἀπ' ὅ,τι βεβαιώνει

1. Λέων Διάκ., 432. Ὁ S. Psaltes (Grammatik der Byzantinischen Chroniken, Γοτtingen 1913, 166) συνεξετάζει τὸ *Πλεύσης* μαζί μὲ τὰ ἰδιόκλιτα ὀνόματα ξενικῆς προελεύσεως.

2. Ὁ Hase γράφει τὰ ἐξῆς γιὰ τὸ χειρόγραφο τοῦ Σκυλίτζη ποὺ χρησιμοποίησε: In Codice tamen Skylitzae Sangermanensi bonae notae, unde multa Cedreni loca emendari possint... (Λέων Διάκ., 415). Ὁ χαρακτηρισμὸς Sangermanensis ἐξηγεῖται εὐκόλα, ἀφοῦ ξέρομε ὅτι τὰ χειρόγραφα τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Metz Henri de Cambout duc de Coislin φυλάγονταν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως στὴ μονὴ τῶν Βενεδικτίνων τοῦ Saint - Germain - des - Prés, ἀπ' ὅπου μεταφέρθηκαν, μαζί μὲ τὰ ἄλλα χειρόγραφα τῆς μονῆς, στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῶν Παρισίων τὸν χειμῶνα τῶν ἐτῶν 1795-1796 (R. Devreese, Le fonds Coislin, Παρίσι 1945, σσ. I, XIV). Ὁ Coislinianus 136 εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ παλαιότερα καὶ τὰ καλύτερα χειρόγραφα τῆς ἱστορίας τοῦ Σκυλίτζη, τοῦ ὁποῦ τοῦ ὀνόμα φέρεται στὸν τίτλο τοῦ ἔργου στὸ χειρόγραφο αὐτὸ (R. Devreese, ὁ.π., 127). Τὰ χειρόγραφα 135 καὶ 313 τῆς συλλογῆς Coislin, ποὺ περιλαμβάνουν τὸ ἴδιο κείμενο, εἶναι ἀκέφαλα καὶ δύσκολα ὁ Hase θὰ τὰ προσέγραφε στὸν Σκυλίτζη.

3. Κεδρηνός, I, σ. IX σημ.: idem quo nostrae editioni plus etiam prodesset, codicem omnium praestantissimum, Coislinianum, ad alteram certe partem et historicam magis aetatem accurate collatum a Wladimiro Bruneto impetravimus.

ό Hase, στο περί Πλεύση χωρίο του Κεδρηνοῦ, ό C (= Coislin. 136), όπως σημειώνεται στο ὑπόμνημα τῆς ἐκδόσεως τῆς Βόννης, παραδίδει τῆ γραφή «πλεύστη». Δὲν ἔχω τὴν παραμικρὴ ἀμφιβολία ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ ὀρθὴ μορφή του ἐπωνύμου, Πλεύστης καὶ ὄχι Πλεύσης.

Ἡ προτίμηση τοῦ τύπου *Πλεύστης* θὰ παρέμενε ἀμφισβητήσιμη, παρὰ τῆ μαρτυρία τοῦ C, ἂν δὲν εἶχαμε ἐπιβεβαίωση τοῦ τύπου αὐτοῦ ἀπὸ ἕνα ἄλλο κείμενο, τὸ μοναδικό, ἀπ' ὅσο μπόρεσα νὰ ἐξακριβώσω, ποῦ μνημονεύει ἕνα ἄλλο μέλος τῆς οἰκογένειας αὐτῆς. Εἶναι ἡ «Διήγησις θαυμάτων τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Εὐγενίου τοῦ Τραπεζουντίου», γραμμένη ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Ξιφιλῖνο πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνοδὸ του στὸν πατριαρχικὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1064)¹. Ὁ Ξιφιλῖνος στὸ τέλος τῆς ἔξιστορήσεως τοῦ δευτέρου θαύματος τοῦ ἁγίου Εὐγενίου, γράφει: «ἡ δὲ μετ' αὐτὸν εἰς τὸν πλεύστην συμβᾶσα Νικήταν προσκεισθῶ τῇ ὑφηγήσει», καὶ ἀρχίζει τὴν ἐξιστόρηση τοῦ τρίτου θαύματος μὲ τὴν ἐξῆς περιγραφὴ τοῦ Νικήτα: «*Τῶν ἐπιδόξων οὗτος ἦν καὶ γένει λαμπρῶν, ᾧ οἱ τηρικαῦτα τὰ Ῥωμαίων διέποντες τὴν ἐν Σωτηροπόλει στρατηγὸν ἀρχὴν ἰθύνειν ἐμπιστεύουσιν*»². Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι τὸ «πλεύστην» εἶναι τὸ ἐπώνυμο τοῦ Νικήτα καὶ πρέπει νὰ κεφαλαιογραφηθῆ. Καὶ εἶναι ἐπίσης ἀξιοσημείωτο ὅτι ἡ ἀριστοκρατικὴ καταγωγὴ τοῦ ἀκούσιου φονιᾶ τοῦ Βάρδα Φωκά, γιὰ τὴν ὁποία ἔγινε λόγος παραπάνω, ἐπιβεβαιώνεται ἀπ' ὅσα γράφει ὁ Ξιφιλῖνος.

Τὸ *Πλεύστης* εἶναι ἐλληνικώτατος τύπος οὐσιαστικοῦ, *nomen agentis* κανονικὰ σχηματισμένο ἀπὸ τὸ πλέω³, καὶ σημαίνει τὸν ναυτικό. Τὸ προσηγορικὸ πλεύστης εἶναι ἀρκετὰ σπάνιο, παραδίδεται ὅμως καὶ ἔχει περιληφθῆ στὰ λεξικά. Ἡ λέξη δὲν μαρτυρεῖται σὲ ἀρχαίους συγγραφεῖς, ἂν καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦταν σὲ χρῆσι, ἀφοῦ συναντοῦμε τὸ παράγωγο ἐπίθετο

1. Ἰ. Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, *Sbornik istočnikov po istorij Trapezundskoj Imperij, I*, Πετρούπολη 1897 (ἀνατ. Ἀμστερνταμ 1965), 33-51 =BGH³ 610.

2. Ὁ.π., 38, 28-32. Ἡ βραχύβια στρατηγίδα Σωτηροπόλεως, βορειοανατολικά τῆς Τραπεζοῦντος, στὰ σύνορα μὲ τὴν Ἰβηρία, ἰδρύθηκε κατὰ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 10ου αἰ. καὶ ἀναφέρεται στὸ Τακτικὸ Οἰκονομίδη (N. Oikonomidēs, *Un taktikon inédit du Xe siècle*, «Actes du XIIe Congrès International des Études Byzantines», II, Βελιγράδι 1964, 177-183). Ὁ Νικήτας ὁ Πλεύστης θὰ χρημάτισε στρατηγὸς κατὰ τὴ διάρκεια τῆς συμβασιλείας Βασιλείου τοῦ Β' καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Η' (976-1025), ποῦ πρέπει νὰ εἶναι «οἱ τηρικαῦτα τὰ Ῥωμαίων διέποντες». Ὅλα τὰ θαύματα ποῦ περιγράφει ὁ Ξιφιλῖνος ἔγιναν σ' ἐποχὴ ποῦ δὲν ἀπείχε πολὺ ἀπὸ τὴ δική του, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος στὸ προοίμιό του: «οὐδὲ γὰρ τὰ πάλαι καὶ πρὸ χρόνων γενόμενα θαύματα ἱστορεῖν προεθέμεθα, καίτοι πολλῶν ὄντων κάκεινων καὶ μεγάλων, ἀλλὰ τὰ χθὲς καὶ σήμερον ἐνεργουμένα τῆ τοῦ θαυματουργοῦ μάρτυρος ἐπισκιάσει καὶ ἀντιλήψει συγγραφή δοῦναι προεθυμήμεν» (ὁ.π., 34, 18-22).

3. Πρβλ. *δράστης, θλάστης, θραύστης, καύστης, κλάστης, κρούστης, μύστης, ἐξέστης, πρίστης, ῥύστης*.

πλευστικός στὰ Εἰδύλλια τοῦ Θεοκρίτου καὶ τὸ ἐπίρρημα *πλευστικῶς* στὰ Μετεωρολογικὰ τοῦ Ἀριστοτέλη¹. Ἡ λέξις *πλευστής* λημματογραφήθηκε γιὰ πρώτη φορά στὴ δευτέρη ἔκδοση τοῦ Ἰησαυροῦ τοῦ Ἐρρίκου Στεφάνου². Στὸ σχετικὸ λήμμα, ποὺ ὑπογράφει ὁ Hase, ἡ λέξις ἐπισημαίνεται στὸν διαλογικὸ Βίο τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ποὺ ἔγραψε ὁ Παλλάδιος (ἄρχές τοῦ 5ου αἰ.), στὸν Βίο τοῦ Χρυσοστόμου τοῦ Γεωργίου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας († 630)³ καὶ στὶς Ἐπιστολὰς τοῦ Νείλου τοῦ Ἀσκητοῦ (ἄρχές 5ου αἰ.)⁴. Στὸ τελευταῖο αὐτὸ κείμενο ἡ λέξις ἀπαντᾷ μὲ τὸν ἐνδιαφέροντα τύπο *πλεύτης* κι ἔτσι τὴ λημματογραφεῖ, μόνον αὐτῇ, ὁ Sophocles, στὸ Λεξικὸ του, ἐνῶ ὁ Lampe περιλαμβάνει δύο χωριστὰ λήμματα στὸ Patristic Greek Lexicon (*πλευστής* καὶ *πλεύτης*), χωρὶς πάντως νὰ παραπέμπη σὲ ἄλλα χωρία ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω. Ἡ λέξις ἐπισημάνθηκε καὶ σ' ἓνα ἄλλο κείμενο καὶ λημματογραφήθηκε στὰ *Addenda et Corrigenda* τῆς 9ης ἐκδόσεως, καθὼς καὶ στὸ τελευταῖο Supplement (Ὁξφόρδη 1968) τοῦ Λεξικοῦ Liddell-Scott-Jones: στὸ ἔργο τοῦ Ρητορίου τοῦ Αἰγυπτίου, ποὺ ἄσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀστρολόγου στὴν Κωνσταντινούπολη ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀναστασίου τοῦ Α' (491-518)⁵. Παρ' ὅλες τὶς ἀναζητήσεις μου, δὲν

1. Liddell-Scott-Jones, s. vv. Ἴσως ὅμως τὰ *πλευστικός*, -ῶς νὰ παράγονται ἀπὸ τὸ *πλευστός* (πρβλ. *πνευστός* - *πνευστικός* κ.ἄ.).

2. Κι ἀπὸ κεῖ πέρασε στὸ «Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης» τοῦ Δημητράκου.

3. Ὀλόκληρο τὸ χωρίο τοῦ Διαλόγου τοῦ Παλλαδίου (Migne, P. G. 47, 22 =BHG⁸ 870): «Ἄλλ' οὐ παρῆν ὁ παῖς *πλευστής* ὑπάρχων» (ναυτικὸς γενικὰ ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα). Κατὰ λέξις ἀντιγράφει τὸ ἴδιο χωρίο τοῦ Παλλαδίου ὁ βίος ποὺ ἀποδίδεται στὸν Γεώργιο πατριάρχου Ἀλεξανδρείας (H. Savilius, Sancti Iohannis Chrysostomi opera graece, VIII, Eton 1613, 208 =BHG⁸ 873), ἐνῶ πράγματι εἶναι μεταγενέστερος, γραμμένος μεταξὺ 680 καὶ 725, κατὰ τὸν Chr. Baum, «Georgius Alexandrinus», «Byzantinische Zeitschrift» 27 (1927), 6, 10.

4. Migne, P. G. 79, 565c: «οὐδὲ γὰρ πᾶς ὁ βουλόμενος μαθεῖν τέχνην τινὰ φοβούμενος καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων τὸ ἀφανίσει τὸ ἔργον, οὔτε ὁ *πλεύτης* δεδοικῶς τὸ ναυάγιον, οὔτε ὁ ἔμπορος ἢ γεωργὸς τὰς ἀποτυχίας λογιζόμενος, πρᾶγμα ποτε περαιῶσαι δυνήσεται, ἀλλ' ἐγχειρεῖ καὶ ἐπιβάλλεται τούτων ἕκαστος, δουλούμενος ταῖς χρηστωτέροις ἐλπίσι».

5. Μία ἐπιλογή ἀπὸ τὸ ἀστρολογικὸ ἔργο τοῦ Ρητορίου δημοσιεύθηκε στὸν Catalogum codicum astrologorum Graecorum. Codicum Parisinorum graecorum partem quartam descripsit Petrus Boudreaux, VIII, 4, Βρυξέλλες 1921. Τὸ σχετικὸ χωρίο στὴ σ. 212, 9-11: «Ὁ δὲ Ἄρης καὶ ὁ Κρόνος καὶ ὁ Ἥλιος ἐν τοῖς πρᾶκτικαῖς τόποις τυχόντες, ἐξαιρέτως δὲ ὠροσκοποῦντες ἢ μεσορηγοῦντες, ποιοῦσι ναυτικούς, *πλεύτας*». Στὴν ἴδια σελίδα, λίγο παρακάτω (23-24), γράφεται: «ὁ Κρόνος καὶ ἡ Σελήνη ἐν καθύγροις ζωδίοις ποιοῦσι ναυτικούς ἢ *πλευστικούς*», πράγμα ποὺ δείχνει ὅτι ὑπῆρχε διαφορὰ σημασίας ἀνάμεσα στὶς λέξεις *ναυτικός* καὶ *πλευστικός*. Ἡ τελευταία ἴσως εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ τότε νὰ παίρῃ ἐξειδικευμένη σημασία καὶ νὰ δηλώνῃ τὰ πληρώματα τοῦ πολεμικοῦ στόλου, ὅπως στὰ μεταγενέστερα χρόνια (βλ.

κατώρθωσα νὰ βρῶ τὴ λέξη σὲ ἄλλο κείμενο (φιλολογικό, παπυρικό, ἐπιγραφικό) καὶ τὸ μόνο πού μπορῶ νὰ προσθέσω εἶναι τὸ σύνθετο Ἰνδικοπλεύστης, τὴ γνωστὴ ἐπωνυμία τοῦ συγγραφέα τῆς «Χριστιανικῆς Τοπογραφίας» Κοσμᾶ (μέσα τοῦ 6ου αἰ.)¹. Ἡ μετάβαση ἀπὸ τὸ προσηγορικό πλεύστης, πού εἶναι δηλωτικὸ ἐπαγγέλματος, στὸ ἐπώνυμο Πλεύστης εἶναι εὐκολοερμήνευτη καὶ ὁμαλὴ. Τὰ σχετικὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ ἀφθνοῦν².

Ἄλλο ὁρθὸς τύπος τοῦ ἐπωνύμου πρέπει ὁπωσδήποτε ν' ἀποκατασταθῆ στὸ κείμενο τοῦ Σκυλίτζη, ἀλλὰ καὶ στὸ κείμενο τοῦ Λέοντος τοῦ Διακόνου. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ ἱστορικοὶ ἐζήσαν στὴν Κωνσταντινούπολη μέσα στὸ αὐλικὸ περιβάλλον καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι γνώριζαν τὴν οἰκογένεια τῶν Πλευστῶν. Φαίνεται λοιπὸν ἀπίθανο ὁ σφαλερὸς τύπος τοῦ ἐπωνύμου νὰ ὀφείλεται σ' αὐτούς. Πρέπει νὰ ὀφείλεται σὲ μεταγενέστερους ἀντιγραφεῖς, σὲ μιὰν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ἡ οἰκογένεια εἶχε ἴσως περιπέσει σὲ ἀφάνεια. Ἡ ἐνδεχόμενη ἀντίρρηση, ὅτι ὁ τύπος Πλεύσης μπορεῖ ν' ἀποτελῆ τὸν δημῶδη καὶ κοινολεκτούμενο τύπο τοῦ ἐπωνύμου κατὰ τὸν 10ο καὶ τὸν 11ο αἰ. καὶ ὅτι ἴσως αὐτὸν χρησιμοποίησαν καὶ οἱ δύο ἱστορικοὶ, δὲν εὐσταθεῖ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς μαρτυρίες τοῦ Coislin. 136 καὶ τῶν Θαυμάτων τοῦ ἀγίου Εὐγενίου, ὑπάρχει τὸ ἐμπόδιο φωνητικῶν νόμων τῆς ἐλληνικῆς. Στὸ συμφωνικὸ σύμπλεγμα φστ θὰ ἦταν ὁμαλὴ ἢ εὐφωνικὴ ἀποβολὴ ὄχι τοῦ τ, ἀλλὰ τοῦ σ³. Συνεπῶς ὁ δημῶδης τύπος τοῦ ἐπωνύμου ἔπρεπε νὰ εἶναι Πλεύτης καὶ ὄχι Πλεύσης, κατὰ τὸ ἀπολύτως ἀντίστοιχο παράδειγμα ψεύστης - ψεύτης. Καὶ ὅπως εἶδαμε στὸ χωρίο τοῦ Νείλου τοῦ Ἀσκητοῦ, ὁ δημῶδες τύπος πλεύτης ὑπῆρχε πράγματι καὶ ἦταν ἤδη σὲ χρῆση τὸν 5ο αἰ., καὶ τὸ ἴδιο μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε γιὰ τὸν τύπο πλευτικός ἀντὶ πλευστικός⁴. Τὸ ἀντι-

σχετικὰ παραδείγματα στὸ βιβλίον τῆς H. Ahrweiler, Byzance et la mer, Παρίσι 1966, Index des termes grecs, s. v. πλευστικός (σ. 493)). Τὸ πλευστικός ὡς οὐσιαστικὸ καὶ ὡς ἐπίθετο ἐκτοπίζεται βαθμιαῖα στὴν ἐπίσημη ὀρολογία ἀπὸ τὸ πλώμιος ἢ πλώμιος, πού εἶναι πολὺ συχνότερο στὰ βυζαντινὰ κείμενα. Ἡ Ahrweiler (ὁπ., 64 σμ. 4) χαρακτηρίζει τὸ πλευστικός ὡς terme plus populaire et moins fréquent que plo(δ)imos.

1. Ἡ ἐπωνυμίη Ἰνδικοπλεύστης ἐμφανίζεται ἀπὸ τὸν 10ον αἰ. καὶ πέρα στ' ἀποσπάσματα τοῦ ἔργου' βλ. Cosmas Indicopleustes Topographie Chrétienne, ἐκδ. W. Wolska-Cohnus (Sources Chrétienes ἀρ. 141), Παρίσι 1968, 16, 110.

2. H. Moritz, Die Zunamen bei den byzantinischen Historikern und Chronisten, Programm des K. Human. Gymnasiums in Landshut, 1897-1898, II, 27-32.— Σ. Παπαδημητρίου, «Vizantijskij Vremennik» 5 (1898), 732-733.—Φ. Κοουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, VI, Ἀθῆναι 1955, 452 κ.ε.

3. Γ. Χατζιδάκι, Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικά, I, Ἀθῆναι 1905, 165.

4. Ὁ τύπος αὐτὸς ἀπαντᾷ συχνὰ στὸ «Χρονικὸν τοῦ Μορέως», κυρίως ὡς οὐσιαστικὸ : τὰ πλευτικά (=πολεμικὰ πλοῖα) (στ. 331, 350, 369, 411, 1667, 1681, 1684, 1693, P 1718 κ.ά.), ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπίθετο : τὰ πλευτικά καράβια (στ. H 367). Βλ. J.

γραφικὸ σφάλμα πρέπει νὰ εἶναι ἀρκετὰ παλιὸ καὶ ἴσως ὑπῆρχε ἤδη στὸ πρότυπο τοῦ μοναδικοῦ χειρογράφου τοῦ Λέοντος τοῦ Διακόνου ποὺ μᾶς ἔχει σωθῆ (13ου αἰ.)¹. Ἡ σύμπτωση νὰ ὑπάρχη τὸ ἴδιο σφάλμα καὶ σὲ ὠρισμένα χειρόγραφα τοῦ Σκυλίτζη (Κεδρηνοῦ) μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ ἀπὸ τὴν εὐκολία τῆς παραναγνώσεως τοῦ συμπλέγματος *στ* ὡς *σ*. Πολὺ συχνὰ ἡ κάθετη κεραία τοῦ *τ*, ποὺ ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν κοινὴ ὀριζόντια κεραία, συνάπτεται μὲ τὸν κύκλο τοῦ *σ*, κατὰ τρόπο ὥστε ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ μὴ διακρίνεται. Ἄλλὰ καὶ ὅταν τὸ συμπλέγμα δηλώνεται μὲ τὸν κύκλο ἀνοιχτό, ὡς *ς*, εὐκολα μπορεῖ νὰ ἐκληφθῆ ὡς *σ* τῆς μεγαλογραμμάτου (*c*). Νομίζομε λοιπὸν ὅτι ἡ κοινὴ πηγὴ ἀπ' ὅπου ἀντλήσαν ὁ Λέων ὁ Διάκονος καὶ ὁ Σκυλίτζης² παρέδιδε τὸν ὀρθὸ τύπο *Πλευστής* καὶ ὅτι ἔτσι τὸν μετέφεραν στὰ ἔργα των οἱ δύο ἱστορικοί. Ὁ σφαλερὸς τύπος *Πλευστής* εἰσέδουσε στὸ κείμενο τοῦ Λέοντος τοῦ Διακόνου καὶ τοῦ Σκυλίτζη (Κεδρηνοῦ) ἀπὸ παραναγνώσεις τῶν ἀντιγραφῶν, ποὺ ἴσως ἐγίναν ἢ μία ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ὁ Ζωναρᾶς καὶ ὁ Γλυκᾶς πιθανώτατα ἀντέγραψαν ἀπὸ χειρόγραφα τοῦ Σκυλίτζη (Κεδρηνοῦ), στὰ ὁποῖα εἶχε ἤδη παρεισφρήσει ἢ σφαλερῆ γραφὴ τοῦ ἐπωνύμου.

Ἀπομένει νὰ ἐξετασθῆ ποιὰ ἦταν ἀκριβῶς ἡ συγγένεια ποὺ συνέδεε τοὺς δύο νεαροὺς εὐπατρίδες τοῦ κονταροχτυπήματος. Ὁ Πλευστής περιγράφεται ἀπὸ τὸν Λέοντα τὸν Διάκονο ὡς *αὐτανέμιος* καὶ ἀπὸ τὸν Σκυλίτζη ὡς *οἰκειὸς ἀνεμιὸς* τοῦ Βάρδα Φωκᾶ. Ἡ λέξις ὁμως *ἀνεμιὸς* δὲν ἔχει πάντοτε τὴν ἴδια σημασία στὰ βυζαντινὰ κείμενα. Ἄλλοτε σημαίνει τὸν ἀνεψιὸ τῆς νέας ἑλληνικῆς καὶ ἄλλοτε ἐξάδελφο. Ἡ δευτέρη αὐτῆ σημασία εἶναι ὀμηρικὴ καὶ ἀττικῆ³. Ἀρκετοὺς αἰῶνες πρὶν ἀπὸ τὸν Λέοντα τὸν Διάκονο ἡ λέξις *ἀνεμιὸς* μὲ τὴν ἀρχαία σημασία τοῦ ἐξαδέλφου εἶχε πάψει νὰ χρησιμο-

Schmitt, *The Chronicle of Morea*, Λονδίνο 1904, 615, ὅπου καὶ συσχετισμὸς τοῦ τύπου μὲ τὰ *ψεύστης* - *ψεύτης*.

1. Πῶς συνέβη ὁ ἀντιγραφῆς νὰ γράψῃ τὴ σφαλερὴ μορφή τοῦ ἐπωνύμου δύο φορές στὸ κείμενο τοῦ Λέοντος τοῦ Διακόνου, ἐξηγεῖται ψυχολογικά. Μία ποὺ παρανόηωσε τὸ ἐπώνυμο τὴν πρώτη φορά, ἦταν φυσικὸ ν' ἀποκαταστήσῃ αὐτομάτως τὸν ἴδιο τύπο ἀμέσως παρακάτω στὸ κείμενο.

2. M. Siuziumov, *Ob istočnikakh Lva Diakona i Skilitsy*, «Vizantijskoe Obozrenie» 2 (1917), 109 κ.έ.—A. P. Každan, *Iz istorii vizantijskoi khronografii X v.*: *Istočniki Lva Diakona i Skilitsy dlja istorii tretei četverti X stoletija*, «Vizantijskij Vremennik» 20 (1962), 118. Ὁ Σκυλίτζης πάντως, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κοινὴ αὐτῆ πηγὴ, γνώριζε καὶ χρησιμοποίησε καὶ τὸ κείμενο τοῦ Λέοντος τοῦ Διακόνου (βλ. N. M. Παναγιωτάκη, *Λέων ὁ Διάκονος*, «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν» 34 (1965), 26 καὶ σημ. 3).

3. Ἡ χρῆσις τοῦ κοινοῦ ἐξάδελφος ἀντὶ τοῦ ἀνεμιὸς καταδικάζεται ἀπὸ τὸν γραμματικὸ Φρόνιχο (2ος αἰ. μ.Χ.) (*Phrynichi Eclogae nominum et verborum atticorum*, ἐκδ. A. Lobeck, *Λιψία* 1820, 306). Γιὰ τὴ χρῆσις αὐτῆ βλ. καὶ C. Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis*, s. v. *ἐξάδελφος*.—Φ. Κουκουλέ, *Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου τὰ λαογραφικά*, II, Ἀθήναι 1950, 261-263.

ποιήται στην όμιλουμένη και είχε πάρει τή σημασία πού έχει διατηρήσει ώς σήμερα¹. Οί βυζαντινοί συγγραφείς χρησιμοποιοῦν βέβαια τή λέξη *ἀνεπιός* μέ τήν τρέχουσα σημασία, πολλοί ὅμως ἀπ' αὐτούς, και ιδιαίτερα οί ἀττικίζοντες, ὅπως ὁ Λέων ὁ Διάκονος, χρησιμοποιοῦν συχνά τή λέξη μέ τήν ἀρχαία σημασία τοῦ ἐξαδέλφου, πράγμα πού ὀπωσδήποτε θά μπορούσε νά προκαλέσει σύγχυση στούς βυζαντινοὺς ἀναγνώστες των, ὅπως έχει προκαλέσει και σέ πολλοὺς ἀπό τοὺς συγχρόνους². Ὅτι ἡ χρήση αὐτή ἀπό τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφείς ἀποτελεῖ ἀρχαϊσμό δείχνουν οί στίχοι τῶν «Χιλιάδων» τοῦ Ἰωάννη Τζέτζη :

..... ἀνεπιούς δὲ νόει
τοὺς ἐξαδέλφους λέγειν μοι, ἄνπερ κοινῶς οὐ γράφησ³.

Ὁ *usus scribendi* τοῦ Λέοντος τοῦ Διακόνου δὲν μᾶς βοηθεῖ τή φράσιν αὐτή. Ὁ ἱστορικός χρησιμοποιεῖ τή λέξη *αὐτανέπιος* ἄλλες τέσσερες φορές κι ἐπίσης δύο φορές τή λέξη *ἀνεπιός*. Οἱ ἔξι αὐτὲς μνεῖες τῆς λέξεως ἀναφέρονται σέ τέσσερες περιπτώσεις συγγενείας, ἀπὸ τίς ὁποῖες, μέ τή βοήθεια ἄλλων στοιχείων, μπορούμε νά ἐλέγξουμε τήν ἀκριβῆ σημασία μόνο τῶν δύο. Καί συμβαίνει ἀπὸ τίς δύο αὐτὲς ἐξακριβωμένες περιπτώσεις συγγενείας, τὸ *αὐτανέπιος* τή μία φορά νά σημαίνει πρωτεξάδελφο και τήν ἄλλη πρωτανεπιό! Συγκεκριμένα, ὁ Λέων ὁ Διάκονος ἀποκαλεῖ *αὐτανέπιον* τοῦ Νικηφόρου Φωκά τὸν πατρίκιο Μανουήλ, ἐπικεφαλῆς «τῆς ἱπικῆς παρα-

1. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ παραδείγματα πού παραθέτει ὁ L o b e c k, ὅ.π., ἡ σημασία *ἀνεπιός*=ἀδελφιδούς εἶναι παλαιότερη ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 5' αἰ. μ. Χ. (Φ. Κουκουλέ, ὅ.π., 262).

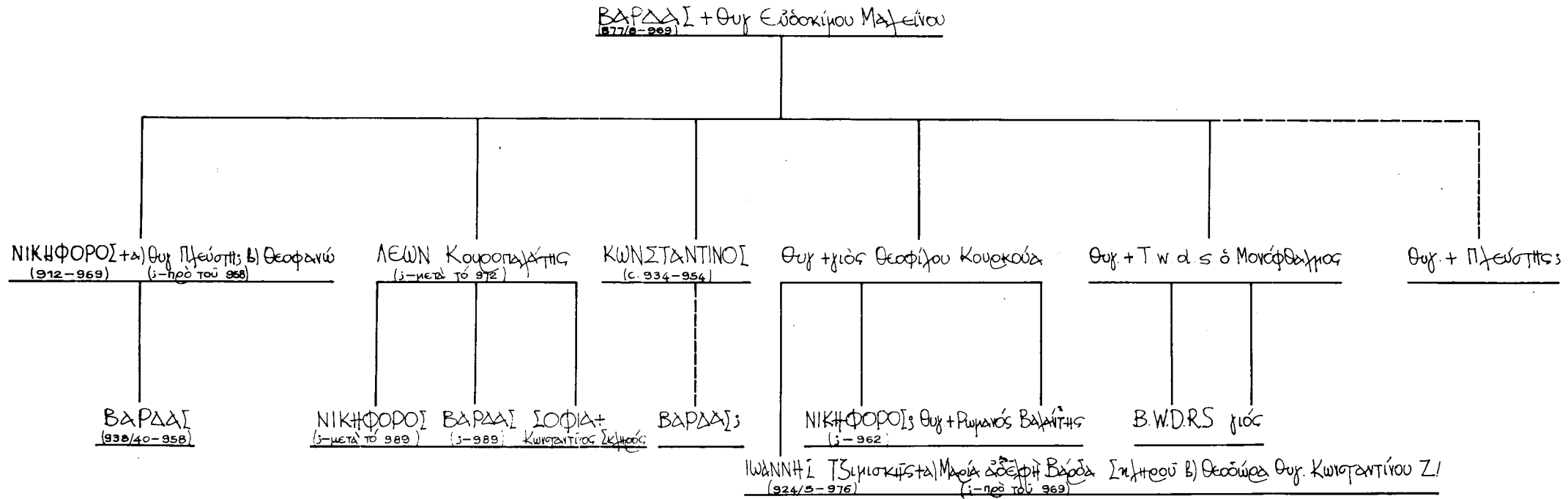
2. Ἀξίζει ὥστόσο νά σημειωθῆ ὅτι ἡ ἀρχαία σημασία τῆς λέξεως διατηρήθηκε στὶς νεοελληνικὲς διαλέκτους τῆς Καππαδοκίας και τῆς Κύπρου. Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, II, Ἀθήναι 1939, σ. νν. *ἀνίπι*, *ἀνιπιός*, και Ἐ. Κριαρά, Λεξικὸ τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς Δημῶδους Γραμματείας, II, Θεσσαλονίκη 1971, σ. ν. *ἀνεπιός*.

3. Ioannis Tzetzae Historiae, ἐκδ. P. A. Leone, Νεάπολη 1968, σ. 424 (X 869). Βλ. και σ. 223 (VI 372-378):

*Ἀνεπιοὶ ἀλλήλοις δὲ τῶν ἀδελφῶν οἱ παῖδες,
τοὺς οὖσπερ ἢ συνήθεια νῦν ἐξαδέλφους λέγει.
Ἀδελφιδοὶ τῷ ἀδελφῷ τῶν ἀδελφῶν οἱ παῖδες,
ἀνεπιούς οὖς εἶωθε λέγειν δημῶδης λόγος.
Τῶν ἐξαδέλφων τοὺς υἱοὺς πρὸς μὲν ἀλλήλους λέγει
ἀνεπιούς, ὡσπερ τοὺς πρὶν, ἦτοι γε ἐξαδέλφους,
ἀνεπιούς μὲν και αὐτούς, ἀλλὰ βαθμοῦ δευτέρου*

και σ. 579-580, καθὼς και τοὺς στίχους και τὰ χωρία τοῦ Τζέτζη πού σημειώνει ὁ Φ. Κουκουλέ (ὅ.π., 262-263). Βλ. ἀκόμη τὸ σχόλιο τοῦ Ζωναρά: «τὰς γὰρ ἐξαδέλφους ἀνεπιὰς ἐκάλουν οἱ παλαιοὶ» (D u C a n g e, ὅ.π.). Ἡ γνώμη τοῦ N. Adontz (Les Taronites à Byzance, «Byzantion» 11 (1936), 33) ὅτι στοὺς βυζαντινοὺς συγγραφείς *ἀνεπιός* σημαίνει en général neveu δὲν νομίζω ὅτι ἰσχύει γιὰ τοὺς ἀττικίζοντες ἱστορικούς.

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΓΓΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΒΑΡΔΑ ΦΩΚΑ

τάξεως» στὴν ἄτυχη ἐκστρατεία τοῦ 964 ἐναντίον τῶν Ἀράβων τῆς Σικελίας¹. Ὁ Μανουὴλ γνωρίζομε ὅτι ἦταν νόθος γιὸς τοῦ Λέοντος τοῦ Φωκά, θείου τοῦ Νικηφόρου². *Αὐτανέμιον* ὅμως τοῦ Νικηφόρου ἀποκαλεῖ ὁ Λέων ὁ Διάκονος καὶ τὸν ἐπαναστάτη Βάρδα Φωκά, γιὸ τοῦ Λέοντος τοῦ κουροπαλάτη, ἀδελφοῦ τοῦ Νικηφόρου³.

Εὐτυχῶς στὸν ἀκριβέστερο προσδιορισμὸ τῆς συγγενείας Πλεύστη καὶ Βάρδα Φωκά μᾶς βοηθοῦν ὠρισμένα ἄλλα στοιχεῖα. Κατ' ἀρχὴν πρέπει νὰ θεωρηθῆ βέβαιο ὅτι ὁ ἐμφατικὸς τύπος *αὐτανέμιος*, ὅπως καὶ ὁ τύπος *οἰκεῖος ἀνεμιός* τοῦ Σκυλίτζη, δηλώνουν τὸν πρῶτο ἐξάδελφο⁴ ἢ τὸν πρῶτο ἀνεμιὸ καὶ ὄχι μακρινώτερη συγγένεια, πού, κατὰ τὴ γνώμη μου, δὲν θ' ἄξιζε τὸν κόπο νὰ τὴ μνημονεύσουν οἱ ἱστορικοί. Ἀπὸ τίς δύο αὐτὲς ἐκδοχὰς πρέπει ν' ἀποκλεισθῆ ἡ δεύτερη: ὅτι ὁ Πλεύστης ἦταν πρωτανεμιὸς τοῦ Βάρδα, δηλαδή γιὸς ἀδελφῆς του παντρεμένης μὲ Πλεύστη. Κι αὐτὸ ὄχι μόνο γιατί

1. Λέων Διάκ., 66, 3.

2. Κεδρηνός, II, 353, 6-9: «τὸν πατρίκιον Μανουὴλ καὶ νόθον υἱὸν πατρῶδελφου αὐτοῦ (sc. τοῦ Νικηφόρου) Λέοντος, τοῦ χρηματίσαντος δομεατικῶν τῶν σχολῶν καὶ ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ γέροντος τυφλωθέντος» (καὶ Ζωναρᾶς, III, 500, 24-501, 3) (consobrinum μεταφράζει σωστά καὶ ὁ Hase). Περιέργως ὁ Guiland (δ.π., 35 σημ. 336 = I, 446, 464), παρ' ὄλο πού παραπέμπει στὸ παραπάνω χωρίο τοῦ Κεδρηνοῦ, θεωρεῖ τὸν Μανουὴλ *filis illegitime de Léon Phokas, frère de Nicéphore II Phokas*, ἴσως ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴ «Legatio» τοῦ Λιουπράνδου, ὅπου ὁ Μανουὴλ ἀναφέρεται λαμβανόμενα ὡς ἀνεμιὸς τοῦ Νικηφόρου (ἀλλὰ βλ. Du Cange, *Historia*, δ.π., 150 καὶ τὴ μετάφραση καὶ τὰ σχόλια τοῦ Σ. Ζαμπελίου, Βυζαντινὰ Μελέται, Ἀθῆναι 1857, 550 καὶ σημ. 331 (σ. ξδ')). Ὡς ἀνεμιὸ τοῦ Νικηφόρου ἀναφέρουν τὸν Μανουὴλ ὁ J. Gay, *L'Italie méridionale et l'Empire Byzantin*, II, Παρίσι 1904, 290 καὶ ἡ V. von Falkenhäusen, *Untersuchungen über die byzantinische Herrschaft in Süditalien vom 9. bis im 11. Jahrhundert*, Wiesbaden 1967, 126, ἐνῶ ὁ F. Loretto στὴ γερμανικὴ μετάφραση τῆς Ἱστορίας τοῦ Λέοντος τοῦ Διακόνου (*Byzantinische Geschichtsschreiber*, X, Graz 1961, 65) μεταφράζει: *seinen Oheim* (!).

3. Λέων Διάκ., 112, 3. Δυσεξέλεγκτη εἶναι ἡ χρῆση τοῦ *αὐτανέμιος* καὶ τοῦ *ἀνεμιός* γιὰ τὴ δήλωσι τῶν δεσμῶν συγγενείας μεταξὺ Νικηφόρου Φωκά καὶ Ἰωάννη Τζιμισκῆ. Γιὰ τὴ συγγένεια αὐτὴ γίνεται λόγος παρακάτω. *Αὐτανέμιος* τοῦ ἐπαναστάτη Βάρδα Φωκά ἀποκαλεῖται ἐπίσης καὶ ὁ πατρίκιος Ἀνδράλεστος (γρ. Ἀδράλεστος βλ. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, VI, 485) (Λέων Διάκ. 120, 1), ὁ Διογένης Ἀδράλεστος τοῦ Σκυλίτζη (Κεδρηνός, II, 390, 7-8), ἔλλα οἱ δεσμοὶ συγγενείας ἀνάμεσα στοὺς δύο δὲν εἶναι γνωστοί (consobrinus μεταφράζει ὁ Hase καὶ Vetter ὁ Loretto, δ.π., 112). Τέλος, ὁ Λέων ὁ Διάκονος (112, 8) ἀποκαλεῖ ἐξαδέλφους τοῦ ἴδιου Βάρδα τοὺς τρεῖς ἀδελφοὺς Παρσακουτηνοὺς, πού πῆραν τὸ μέρος τοῦ ἐπαναστάτη συγγενοῦς των.

4. Βλ. Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης (Παρεκβολαὶ εἰς Ὅμηρον Ἰλιάδα, Λιψία 1827, ἀνατ. Hildesheim 1960, I, 245, 31-32): «ἀνεμιούς ἢ αὐτανεμίους, ὅ ἐστιν ἐξαδέλφους πρώτους» καὶ Eustazio di Tessalonica, *La espugnazione di Tessalonica*. ἐκδ. S. Kyriakidis, Παλέρμο 1961, 20, 7-9: «ὅς αὐτανέμιος μὲν ἦν τῷ βασιλεῖ Μανουήλ, καὶ ὡς ἂν ἡ πεδιὰ λαλοῦσα εἶποι γλώσσα πρώτος ἐξαδέλφος».

δὲν ὑπάρχει καμιά εἰδηση ὅτι ὁ Νικηφόρος εἶχε θυγατέρες¹, ἀλλὰ καὶ γιὰ λόγους χρονολογικούς. Ἄν, ὅπως ὑποθέσαμε παραπάνω, ὁ Βάρδας σκοτώθηκε γύρω στὰ 958 σὲ ἡλικία 18-20 ἐτῶν, τόσο αὐτὸς ὅσο καὶ ὁ συνομήλικός του Πλεύστης πρέπει νὰ γεννηθήσαν γύρω στὰ 938-940. Τὴν ἐποχὴ δὲ μὴς ἐκεῖνη ὁ Νικηφόρος ἦταν 26-28 ἐτῶν² καὶ φαίνεται πολὺ δύσκολο, ἂν ὄχι ἀδύνατο, στὴν ἡλικία αὐτὴ νὰ εἶχε ἔγγαμη κόρη καὶ νὰ ἦταν παπούς. Ὅπως δὲ ἴσως λοιπὸν ὁ Πλεύστης ἦταν πρωτεξάδελφος τοῦ Βάρδα Φωκά. Καὶ οἱ πιθανότητες ποὺ ὑπάρχουν εἶναι τρεῖς: Ὁ Πλεύστης μπορεῖ νὰ ἦταν (α) γιὸς ἀδελφῆς τῆς πρώτης συζύγου τοῦ Νικηφόρου παντρεμένης μὲ Πλεύστη, (β) γιὸς ἀδελφοῦ τῆς πρώτης συζύγου τοῦ Νικηφόρου, ἢ ὅποια στὴν περίπτωση αὐτὴ θὰ ἀνῆκε στὴν οἰκογένεια τῶν Πλευστῶν, καὶ (γ) γιὸς ἀδελφῆς τοῦ Νικηφόρου παντρεμένης μὲ Πλεύστη³. Δυστυχῶς μὲ βάση τὰ στοιχεῖα ποὺ ὑπάρχουν δὲν μποροῦμε νὰ ὑποστηρίξωμε μὲ βεβαιότητα καμιά ἀπὸ τὶς τρεῖς αὐτὲς ἐκδοχές. Ἰδιαιτέρα γιὰ τὶς δύο πρώτες δὲν ὑπάρχει κανένα ἀπολύτως στοιχεῖο, πέρα ἀπὸ τὸν νόμο τῶν πιθανοτήτων, ποὺ ἐνισχύει στὴν περίπτωσή μας τὴν «ἐκ μητρὸς» συγγένεια. Ἀλλὰ καὶ ἡ διερεύνηση τῶν στοιχείων ποὺ ὑπάρχουν γιὰ τὴν τρίτη ἐκδοχὴ δὲν διαφωτίζει καθόλου τὸ συγκεκριμένο πρόβλημα τῆς συγγενείας Πλευστῶν καὶ Φωκάδων. Παρακάτω ἐκθέτομε τὰ πορίσματα τῆς διερευνήσεως αὐτῆς, ποὺ περιωρίστηκε σὲ δύο γενεές, στὰ παιδιά καὶ τὰ ἐγγόνια τοῦ καίσαρος Βάρδα Φωκά. Εἶναι, νομίζομε, ἓνα χρήσιμο ἐπίμετρο τῆς μελέτης αὐτῆς καὶ συγχρόνως κάτι ποὺ παρουσιάζει γενικώτερο ἐνδιαφέρον, μιά ποὺ τὰ γενεαλογικὰ τῶν Φωκάδων δὲν ἔχουν μέχρι σήμερα ἐρευνηθῆ ἰκανοποιητικά.

Ὁ Βάρδας Φωκάς (877/7-969)⁴ νυμφεύτηκε, πρὶν ἀπὸ τὸ 912, μίαν θυγατέρα τοῦ Εὐδοκίμου Μαλεῖνου, ἀδελφῆ τοῦ πατρικίου Κωνσταντίνου Μαλεῖνου καὶ τοῦ μετέπειτα ἀγίου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Μιχαὴλ Μαλεῖνου⁵. Ἀπὸ τὸν γάμο αὐτὸ γεννηθήσαν καὶ μᾶς εἶναι γνωστοὶ τρεῖς γιοὶ

1. Βλ. παραπάνω σ. 249 σημ. 2.

2. Ὁ Νικηφόρος κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς στέψεώς του (16 Αὐγούστου 963) διήνευ τὸ 51ο ἔτος τῆς ἡλικίας του, καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς δολοφονίας του (10 Δεκεμβρίου 969) ἦταν 57 ἐτῶν (Λέων Δ' ἁ.κ., 48, 9-10 καὶ 89, 13-15). Συνεπῶς εἶχε γεννηθῆ τὸ 912.

3. Αὐτὸ πρέπει νὰ ὑπέθεσε ὁ Hase μεταφράζοντας τὸ «πρὸς αὐτανεψίου αὐτοῦ» ὡς a patruelle ipsius. Vetter μεταφράζει ὁ Loretto, ὁ.π., 44.

4. H. Grégoire, ὁ.π., 254.

5. L. Petit, Vie de Saint Michel Maléinos suivie du traité ascétique de Basile Maléinos, «Revue de l'Orient Chrétien» 7 (1902), 551, 587=BHG⁸ 1295· γιὰ τὴ μεγάλη καππαδοκικὴ οἰκογένεια τῶν Μαλεῖνων βλ. σ. 585-587 καὶ N. Adontz-M. Canard, Quelques noms de personnages byzantins dans une pièce du poète Arabe Abū Firās (Xe siècle), «Byzantion» 11 (1936), 456.—E. H o-

καὶ δύο θυγατέρες. Ἀπὸ τοὺς γιούς ὁ Νικηφόρος ἦταν ὁ πρεσβύτερος καὶ ἀκολουθοῦσαν, κατὰ σειρὰν, ὁ Λέων¹ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος². Δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἐνδειξη ὅτι ὁ Βάρδας εἶχε κάμει καὶ δεῦτερο γάμο³. Γιὰ τὰ τέκνα τοῦ Νικηφόρου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου, ὑπαρκτὰ καὶ ὑποθετικά, ἐγινε λόγος παραπάνω⁴. Ὁ Λέων ὁ κουροπαλάτης, ὅπως εἶναι γνωστό, εἶχε τρία τουλάχιστο τέκνα, δύο γιούς, τὸν Νικηφόρο καὶ τὸν Βάρδα⁵, καὶ μία θυγατέρα, τὴ Σοφία, σύζυγο τοῦ Κωνσταντίνου Σκληροῦ⁶. Ὁ εὐνοῦχος Πέτρος ὁ στρατοπεδάρχης, ὁ ὁποῖος, ἀπὸ σφάλμα τοῦ Du Cange ποὺ διαιωνίζεται, θεωρήθηκε νόθος γιὸς τοῦ Λέοντος καὶ ταυτίστηκε μάλιστα μὲ τὸν Πέτρο τὸν

nigmann, Un itinéraire arabe à travers le Pont, «Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves» (Mélanges Cumont), IV, 1936, 268-271.—M. Canard, ὁ.π., 776 σημ. 129.—B. A., II, 1,350.

1. Δευτερότοκο θεωρεῖ τὸν Λέοντα καὶ ὁ Schlumberger (ὁ.π., 54), ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει καμιὰ ρητὴ μαρτυρία ποὺ νὰ ἐπιβεβαιώη τὰ πρεσβεῖα τοῦ Νικηφόρου. Ὅτι ὁ Νικηφόρος ἦταν πρεσβύτερος, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὄνομα (βλ. παραπάνω σ. 248 σημ. 3), συμπεραίνεται ἀπὸ τὸ προβάδισμα ποὺ εἶχε πάντοτε ἔναντι τοῦ Λέοντος στὴ σταδιοδρομία, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν πρόταξή του στὶς ἀναφορὰς τῶν ἱστορικῶν (πρβλ. π.χ. Θεοφ. Συνεχ., 472, 3-7. Ψευδοσυμ., 755, 11-17. Κεδρηνός, II, 327, 4-7 καὶ 330, 14. Θεόδωρο Σκουταριώτη (Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, VII, Παρίσι 1894, 152, 25-28) κ.ά.).

2. Ὁ Κωνσταντῖνος πέθανε αἰχμάλωτος τῶν Ἀράβων στὸ Χαλέπι τῆς Συρίας τὸ 954 (Κεδρηνός, II, 331, 3-6, καὶ κυρίως B. A., II, 1,349-351). Κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς αἰχμαλωσίας του (953-954) χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Kamāl al-Dīn ὡς νέος ἀγένειος (un jeune homme imberbe) (B. A., II, 2,181' βλ. καὶ 196, 243, 326-327, 361-363). Φαίνεται λοιπὸν ἀδύνατο νὰ διαρίστηκε τὸ 945 στρατηγὸς Σελευκείας ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο τὸν Ζ' (Κεδρηνός, II, 327, 6-7. Βλ. παραπάνω σ. 248 σημ. 2). Ἕνας ἄλλος ὑποθετικὸς ἀδελφὸς τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ ἀνήκει στὴν περιοχὴ τοῦ θρύλου: ὁ Amerinus princeps, ποὺ σύμφωνα μὲ τὴν ἱστορίαν ποὺ διηγῆθηκε ἕνας Κρητικὸς καλόγηρος στὸν Φλωρεντινὸ περιηγητὴ Buondelmondi (1415), cum fratre suo chir Foca ab imperatore ut hanc insulam sub iugo imperii redigeret dimisso classe hanc civitatem... expugnavit, qui in eiusdem prelio est interfectus. Chir Foca iunior illo dolore commotus..... fratrem suum in medio Dicte tumulavit (F. Cornelius, Creta Sacra, I, Βενετία 1755, 94-95.—É. Legrand, Description des Isles de l'Archipel par Christophe Buondelmondi (Publications de l'École des Langues Orientales, 4e série, XIV), Παρίσι 1897, 120-121). Δὲν πρέπει νὰ δοθῆ ἡ μεγαλύτερη πίστη στὴ βουλγαρικὴ ἀφήγηση περὶ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ (12ου-13ου αἰ.) ποὺ δημοσίευσε ὁ P. Syriku, κατὰ τὴν ὁποία ὁ αὐτοκράτορας εἶχε ὀκτὼ ἀδελφούς (βλ. μετάφραση τοῦ σχετικοῦ χωρίου ἀπὸ τὸν G. Schlumberger, ὁ.π., 878).

3. Ὅπως ὑποθέτει λ.χ. ὁ L. Petit, ὁ.π., 587, ποὺ, χωρὶς νὰ ἐξηγῆ γιὰ ποῖο λόγο, θεωρεῖ ὡς non dépourvu de vraisemblance τὸ ἐνδεχόμενον νὰ προέρχεται ἀπὸ ἕναν ἄλλο γάμο τοῦ Βάρδα ὁ Κωνσταντῖνος.

4. Βλ. σ. 248 σημ. 3 καὶ σ. 249 σημ. 2.

5. Βλ. σ. 248 σημ. 3.

6. Λέων Διάκ., 117,24 - 118,2. Κεδρηνός, II, 392, 8-9.

Φωκά τῶν ἀκριτικῶν τραγουδιῶν¹, δὲν εἶχε καμιὰ ἀπολύτως συγγένεια οὔτε μὲ τὸν Λέοντα, οὔτε μὲ τὴν οἰκογένεια τῶν Φωκάδων². Γιὰ τὶς θυγατέρες τοῦ Βάρδα Φωκά ἔχομε μόνο ἔμμεσες πληροφορίες, κυρίως ἀπὸ ἀραβικὲς πηγές.

Μία ἀπὸ τὶς θυγατέρες αὐτὲς ἦταν πιθανώτατα ἡ μητέρα τοῦ Ἰωάννη Τζιμισκῆ. Φαίνεται ἀρκετὰ περίεργο, ἀλλὰ κανεὶς μελετητῆς μέχρι τώρα, ἀπ' ὅσο γνωρίζω, δὲν ἔχει καταπιαστῆ συστηματικὰ μὲ τὴν ἐξακρίβωση τοῦ μαρτυρημένου δεσμοῦ συγγενείας ποὺ συνέδεε τὸν Νικηφόρο Φωκά μὲ τὸν δολοφόνο καὶ διάδοχό του. Ἡ μόνη πηγὴ ποὺ δίδει κάπως συγκεκριμένες πληροφορίες γιὰ τὴ συγγένεια ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοκράτορες εἶναι ὁ Λέων ὁ Διάκονος, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει τὸν Τζιμισκῆ ὡς ἀνεψιὸν πρὸς μητρὸς, ἐκ μητρὸς ἀνεψιὸν καὶ αὐτανεψιὸν τοῦ Νικηφόρου³. Ἡ συγγένεια λοιπὸν ἦταν ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς μητέρας τοῦ Τζιμισκῆ. Ἦταν δὲμος ὁ Τζιμισκῆς πρωτεζάδελφος ἢ πρωτανεψιὸς τοῦ Νικηφόρου; Ἄν ἦταν πρωτεζάδελφος, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἢ γιὸς μιᾶς ὑποθετικῆς θυγατέρας τοῦ Εὐδοκίμου Μαλεῖνου, ἀδελφῆς τῆς μητέρας τοῦ Νικηφόρου, ἢ γιὸς ἀδελφῆς τοῦ Βάρδα Φωκά⁴. Ἡ πρώτη ἐκδοχὴ φαίνεται πολὺ λίγο πιθανή, γιατί, ἂν ὁ Τζιμισκῆς εἶχε μητέρα ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Μαλεῖνων, ὁ Βίος τοῦ Μιχαὴλ Μαλεῖνου δὲν θὰ παρέλειπε νὰ τὸ ἀναφέρῃ. Πολὺ πιθανώτερο φαίνεται ἡ μητέρα τοῦ Τζιμισκῆ νὰ ἀνῆκε στὴν οἰκογένεια τῶν Φωκάδων⁵. Δυστυχῶς δὲν σώζεται καμιὰ πληροφορία ὅτι ὁ πρεσβύτερος Νικηφόρος Φωκάς, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς

1. N. Adontz - H. Grégoire, ὁ.π., 204-205, 212. Τὸ σφάλμα ξεκινᾷ ἀπὸ τὸν Du Cange, Historia, ὁ.π., 151, καὶ ἐπαναλαμβάνεται ἔκτοτε πολὺ συχνὰ (π.χ. G. Schlumberger, ὁ.π., 872 σημ. 1.—K. Ἀμάντου, Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, II, Ἰθάκη 1957², 122). Βλ. καὶ ἐπόμενη σημείωση.

2. Βλ. R. Guiland, Le Stratopédarque et le Grand Stratopédarque, «Byzantinische Zeitschrift» 46 (1953), 65-66=Recherches, ὁ.π., I, 499. Ὡστόσο ὁ Guiland ἐξακολουθεῖ νὰ τὸν ἀποκαλῆ καὶ στὸ μελέτημα αὐτὸ Pierre Phokas.

3. Λέων Διάκ., 38,21. 84,14. 99,17. Ὁ Σκυλίτζης ἀπλῶς ἀναφέρει συγγενικὸν αἷμα (Κεδρηνός, II, 380, 7-8). Τὸ ἴδιο ἀόριστος εἶναι καὶ ὁ Ἰωάννης Γεωμέτρης: *πύργον συγγενῆ κατασπάσας* (Migne, P. G. 106, 904b).

4. Τὰ ἀνεψιὸς καὶ αὐτανεψιὸς τοῦ Λέοντος τοῦ Διακόνου μεταφράζονται ὡς ἐξ-ἀδελφος (consobrinus) ἀπὸ τὸν Hase, ἐνῶ ὁ Loretto μεταφράζει στὸ πρῶτο χωρίο ein naher Verwandter (σ. 42) καὶ στ' ἄλλα δύο Vetter (σ. 81, 94). Ἐξάδελφο τοῦ Νικηφόρου θεωρεῖ τὸν Ἰωάννη καὶ ὁ G. Schlumberger, ὁ.π., 161. Ὁ R. Guiland, L'assassinat de Nicéphore II Phokas, «Byzantinoslavica» 13 (1952), 103=Études de topographie de Constantinople Byzantine, «Berliner Byzantinische Arbeiten» ἀρ. 37, I, 1969, 336, παραθέτει αὐτοῦσια τὴν ἑλληνικὴ φράση ἀνεψιὸς πρὸς μητρὸς, χωρὶς νὰ τὴ μεταφράζῃ. Βλ. παρακάτω σ. 261 σημ. 2.

5. Ὁ πατέρας του καταγόταν ἀπὸ τὴν οἰκογένεια Κουρκούα βλ. Du Cange, ὁ.π., 153 καὶ G. Schlumberger, Ἡ βυζαντινὴ ἐποποιία κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ἰ' αἰῶνος. Μέρους πρῶτον: Ἰωάννης ὁ Τσιμισκῆς, μτφ. Σ. Ι. Βουτυρά, Ἀθήνη 1904, 9.

δύο γιούς του, τὸν Λέοντα καὶ τὸν Βάρδα¹, εἶχε καὶ θηλυκὰ τέκνα. Παρ' ὄλο πού δὲν μπορούμε ν' ἀποκλείσωμε ὅτι ἡ νύφη τοῦ Θεοφίλου Κουρκούα ἦταν θυγατέρα τοῦ πρεσβυτέρου Νικηφόρου Φωκά, ἡ ἐκδοχὴ αὐτῆ φαίνεται λιγώτερο πιθανὴ ἀπὸ μιὰν ἄλλη: ὁ Ἰωάννης ὁ Τζιμισκῆς νὰ ἦταν πρωτανεψιὸς τοῦ Νικηφόρου, γιὸς ἀδελφῆς του². Ὅπως εἶδαμε, ὁ *usus* τοῦ Λέοντος τοῦ Διακόνου δὲν ἀποκλείει καθόλου τὴν ἐκδοχὴν αὐτῆ. Καὶ ἐπὶ πλέον ὑπάρχει μία σχετικὴ μαρτυρία πού ὅσο καὶ νὰ μὴν εἶναι ἀναμφίλεκτη, δὲν μπορούμε νὰ τὴν παραβλέψωμε. Ἡ μαρτυρία αὐτῆ προέρχεται ἀπὸ ἀραβικὲς πηγές, ἀπ' ὅπου ἐπίσης προέρχονται ὅλες οἱ πληροφορίες πού θὰ χρησιμοποιήσωμε παρακάτω. Κι ἐδῶ χρειάζεται μία διευκρίνηση. Σχετικὰ μὲ τις ἀραβικὲς πηγές ὑπάρχει πάντοτε ἡ ἐπιφύλαξη ὅτι δὲν γνωρίζουν καλὰ τὰ βυζαντινὰ πρόσωπα καὶ πράγματα κι ὅτι συχνὰ συγχέουν τὰ ὀνόματα καὶ τὰ γεγονότα. Γιὰ τις πηγές ὅμως πού χρησιμοποιοῦμε ἐδῶ αὐτὸ δὲν ἰσχύει ἀπολύτως. Οἱ ἀραβικὲς ἀφηγήσεις τῶν συγκρούσεων μεταξύ τῶν Βυζαντινῶν καὶ τοῦ Sayf ad-Dawla εἶναι πολὺ πλουσιώτερες καὶ καλύτερα πληροφορημένες ἀπὸ τις ἀντίστοιχες βυζαντινές. Ὁρισμένοι μάλιστα ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς των (ὅπως λ. χ. ὁ ποιητὴς Abū Firās) ἦταν σύγχρονοι μὲ τὰ γεγονότα καὶ πῆραν μέρος στοὺς ἀραβοβυζαντινοὺς πολέμους. Ὡστόσο ἡ ἐπιφύλαξη παραμένει καὶ εἶναι ἀπαραίτητη ἢ προειδοποίησις ὅτι ἐνδέχεται μερικὲς τουλάχιστον ἀπὸ τις ἀραβικὲς μαρτυρίες πού θὰ ἐπικαλεσθοῦμε νὰ μὴν ἔχουν ἀντικειμενικὴ βάση.

Ὁ ἱστορικὸς Miskawayh ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὴν πολιορκία τοῦ Χαλεπίου ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς (962) σκοτώθηκε κάποιος γιὸς τῆς ἀδελφῆς τοῦ αὐτοκράτορα. Ἐνας μεταγενέστερος ἱστορικὸς, ὁ Dhahabī, προσδιορίζει ὅτι ὁ σκοτωμένος ἦταν γιὸς τοῦ Τζιμισκῆ (ibn aš-Šumušiqi)³. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ ἱστορικοὶ ἔγραψαν ἀρκετὰ χρόνια μετὰ τὸ 962 καὶ στηρίζονται σὲ πηγές ὁπωσδήποτε μεταγενέστερες ἀπὸ τὴ χρονολογία αὐτῆ⁴. Εἶναι λοιπὸν πολὺ

1. Ὁ μοναχὸς Μιχαὴλ Φωκάς, τρίτος γιὸς τοῦ πρεσβυτέρου Νικηφόρου, κατὰ τὸν Du Cange (δ.π., 149' βλ. καὶ P. Charanis, δ.π., 43), εἶναι ἀνύπαρκτος (μήπως πρόκειται γιὰ σύγχυση μὲ τὸν Μιχαὴλ Μαλεῖνο;). Ἀνύπαρκτος ἐπίσης εἶναι ὁ ἀναφερόμενος ἀπὸ τὸν Du Cange (δ.π., 149) Συμεών, γιὸς τοῦ Λέοντος. Στὸ χωρίο τοῦ Σκυλίτζη, στὸ ὁποῖο παραπέμπει ὁ Du Cange (Κεδρηνός, II, 291, 18-20), ὁ Συμεών ὁ ἐταιρειάρχης ἀναφέρεται ὡς γιὸς τοῦ μαγίστρου Ἰωάννη τοῦ Γαριδᾶ.

2. Ἀνεψιὸν ἐκ μητρὸς τοῦ Νικηφόρου ἀποκαλοῦν τὸν Τζιμισκῆ ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, IV, Ἀθῆναι 1925⁵, 101, καὶ ὁ Σ. Λάμπρος, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, V, Ἀθῆναι 1902, 26, 34, 83, 84, προφανῶς ἀντιγράφοντας κατὰ λέξη ἀπὸ τὸν Λέοντα τὸν Διάκονο. Ἀνεψιὸν ἐπίσης (neveu) καὶ ὁ N. Adontz, Observations sur la généalogie des Taronites, «Byzantion» 14 (1939), 409.

3. B. A., II, 1, 353 σημ. 3 (σ. 354). Βλ. καὶ M. Canard, La dynastie, δ.π., 814-816.

4. Γιὰ τὸν Miskawayh (πέθ. 1030) βλ. B. A., II, 2, 64-65, καὶ γιὰ τὸν Dhahabī (πέθ. 1348) B. A., II, 2, 236-237.

πιθανό ότι ο αυτοκράτορας στη συγκεκριμένη αυτή περίπτωση είναι ο Νικηφόρος Φωκάς, που ανέλαβε την αρχή τὸν ἐπόμενο χρόνο μετὰ τὴν ἄλωση τοῦ Χαλεπίου. Ἀποκλείεται νὰ εἶχε σκοτωθῆ στὴν πολιορκία τοῦ Χαλεπίου ὁ γιὸς τῆς ἀδελφῆς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ζ' ἢ τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Β', οὔτε ὁ μὴ καὶ τοῦ Ἰωάννη Τζιμισκῆ, μὴ καὶ ὁ γιὸς τῆς ἀδελφῆς του δὲν θὰ μποροῦσε ν' ἀποκαλῆται γιὸς τοῦ Τζιμισκῆ¹. Ὁ σκοτωμένος κατὰ τὴν πολιορκία τοῦ Χαλεπίου ἀνεψιὸς τοῦ αυτοκράτορα (Νικηφόρου) ἦταν πιθανώτατα ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννη Τζιμισκῆ². Γιὸ τοῦ Τζιμισκῆ ὀνομάζουσαν συνηθέστατα οἱ ἀραβικὲς πηγὲς τὸν Ἰωάννη Τζιμισκῆ. Κατ' ἀναλογία νὰ λοιπὸν ἔτσι θὰ ἔπρεπε νὰ ὀνομάζουσαν καὶ τὸν ἀδελφὸ του. Ὑπάρχει καὶ μὴ ἀλλήλη πληροφορία σχετικὴ μ' ἕνα ἀδελφὸ τοῦ Ἰωάννη. Ὁ ἱστορικὸς Ἀϊνὶ ἀναφέρει ὅτι ὁ γιὸς τοῦ Τζιμισκῆ (ὁ Ἰωάννης) καὶ ὁ ἀδελφὸς του Νικηφόρος ἀντιμετώπισαν μιὰν ἐπιδρομὴ τοῦ Sayf ad-Dawla κατὰ τὸ ἔτος 952/3³. Δὲν ἀποκλείεται καθόλου ὁ Νικηφόρος Τζιμισκῆς νὰ εἶναι τὸ ἴδιο πρόσωπο μὲ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Ἰωάννη ποὺ σκοτώθηκε ἀργότερα στὴν πολιορκία τοῦ Χαλεπίου. Τέλος, σὲ ἀραβικὲς πηγὲς σώζονται ἕμμεσες πληροφορίες καὶ γιὰ μιὰν ἀδελφὴ τοῦ Ἰωάννη Τζιμισκῆ. Συγκεκριμένα, ἀναφέρεται ὅτι σὲ μιὰν ἀπὸ τὶς μάχες τῶν Βυζαντινῶν ἐναντίον τοῦ Sayf ad-Dawla τὸ 956 σκοτώθηκε κι ἕνας Ρωμανὸς Βαλάντης (Rūmānūs ibn al-Balantas), σύζυγος ἀδελφῆς τοῦ Ἰωάννη Τζιμισκῆ⁴.

Διάφορες ἀραβικὲς πηγὲς μνημονεύουσαν ἐπίσης τὸν σύζυγο καὶ τοὺς γιουὺς μὴς ἀλλῆς ἀδελφῆς τοῦ Νικηφόρου Φωκά. Σύμφωνα μὲ τὶς πηγὲς αὐτές, κατὰ τὴν ἡττα τοῦ Βάρδα Φωκά στὸν Ἀδατᾶ (H'adath) (954) ἀνάμεσα στοὺς αἰχμαλώτους ποὺ πιάστηκαν τότε ἀπὸ τοὺς Ἀραβες ἦταν ὁ γαμπρὸς τοῦ δομεστίκου (δηλ. τοῦ Βάρδα) T.w.d.s ὁ Μονόφθαλμος (al A'war), κα-

1. Ὁ M. Canard πιστεύει ὅτι: On pourrait être tenté de prendre Ibn aš-Sūmuṣīq, qui ordinairement désigne Tzimiscès lui-même, au sens de fils de Tzimiscès et de la soeur de Romain II. Mais les sources byzantines ne connaissent pas de fils de Tzimiscès (B. A., II, 1, 353 σημ. 3 (σ. 354)). Ἀλλὰ ὁ Ἰωάννης ἐτέλεσε τοὺς γάμους του μὲ τὴν κόρη τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ζ' Θεοδώρα ἀρκετὰ ἀργότερα, τὸν Νοέμβριο τοῦ 971 (Λέων Διάκ., 127, 3-9. Κεδρηνός, II, 392, 17-20, καὶ G. Schumberger, Ἰωάννης Τζιμισκῆς, δ.π., 98-99).

2. Ἔτσι πιστεύει καὶ ὁ M. Canard (B. A., II, 1, 353 σημ. 3 (σ. 354)).

3. B. A., II, 2, 268, ὅπου μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ Νικηφόρου γράφεται, ἄγνωστο γιὰτί, (sic).

4. B. A., II, 1, 357 καὶ σημ. 1. II, 2, 182 καὶ M. Canard, La dynastie, δ.π., 791 σημ. 156, ὅπου προσδιορίζεται ἡ συγγένεια. Γιὰ τὴν οἰκογένεια Βαλάντη βλ. M. Canard, δ.π.—B. A., II, 2, 359 σημ. 2. Ἐνας ἄλλος Βαλάντης, ποὺ πιάστηκε αἰχμάλωτος τὸν ἴδιο χρόνο στὴν ἴδια περιοχὴ, ἀποκαλεῖται στὶς ἀραβικὲς πηγὲς Al. r. s. t (M. Canard, δ.π., 842 σημ. 261 καὶ B. A., II, 1, 359 σημ. 2). Ἴσως τὸ ὄνομά του ἦταν τὸ ἀρκετὰ συνηθισμένο κατὰ τὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ Ὀρέστης.

θῶς καὶ ὁ γιὸς τῆς θυγατέρας τοῦ Βάρδα¹. Εἶναι δύσκολο νὰ προσδιορισθῇ μὲ ποῖο βυζαντινὸ ὄνομα ἢ ἐπώνυμο ἀντιστοιχεῖ τὸ T.w.d.s, πού παραδίδεται μὲ διάφορες μορφές στὶς ἀραβικὲς πηγές². Ὁ γιὸς τῆς θυγατέρας τοῦ δομestίκοῦ πού ἐπίσης αἰχμαλωτίστηκε στὴ μάχη τοῦ Ἀδατᾶ ἦταν πιθανώτατα γιὸς τοῦ T.w.d.s³. Αὐτὸ ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπ' ἄλλοῦ. Στὶς ἴδιες πηγές ἐμφανίζεται κι ἓνας δεῦτερος γιὸς ἀδελφῆς τοῦ αὐτοκράτορα (Νικηφόρου) μὲ τὸ ὄνομα B.w.d.r.s, πού θυμίζει τὸ ἐλληνικὸ Πέτρος⁴. Ὁ στρατηγὸς B.w.d.r.s ἦταν ἐκεῖνος πού συνέλαβε αἰχμάλωτο τὸν ποιητὴ Abū Firās τὸ 962⁵. Οἱ ἀραβικὲς πηγές διευκρινίζουν ὅτι ὁ B.w.d.r.s ἦταν γιὸς τοῦ πατρικίου M.r.d.y.s καὶ προσθέτουν ὅτι τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη (962) βρισκόταν αἰχμάλωτος στὰ χέρια τῶν Ἀράβων ὁ ἀδελφός του, πού εἶχε συλληφθῇ μαζί μὲ τὸν πατέρα του, ὅταν ὁ παπὸς του (δηλ. ὁ Βάρδας) εἶχε ἡττηθῇ στὸν Ἀδατᾶ⁶. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν καμιὰ ἀμφιβολία ὅτι T.w.d.s καὶ ὁ M.r.d.y.s εἶναι τὸ ἴδιο πρόσωπο⁷. Ὁ B.w.d.r.s ἐπέδλωκε τὴν ἀνταλλαγὴ τοῦ ἀδελφοῦ

1. G. Schlumberger, Νικηφόρος Φωκᾶς, 159 (Καυδῆς ὁ ἐτερόφθαλμος (le borgne))—M. Canard, δ.π., 780 καὶ B. A., II, 1, 353 σημ. 3 (σ. 354). II, 2, 336, 364.—N. Adontz—M. Canard, δ.π., 455.

2. Bl. M. Canard, δ.π., 780 καὶ N. Adontz—M. Canard, δ.π., 455, ὅπου πιθανολογεῖται ὅτι τὸ T. w. d. s μπορεῖ νὰ κρύβη τὸ ὄνομα Θεόδωρος. Πληρῆστερα οἱ διάφορες μορφές τοῦ ὀνόματος στὸ B. A., II, 1, 353 σημ. 3 : A. ' w. h. r. m. (Yahyâ), A. ' w. r. g. r. m. (Kamâl al-Dîn) καὶ A. g. w. r. g. (Tanûhî) (βλ. καὶ B. A., II, 2, 97, 161, 182). Οἱ δύο πρῶτοι ἀπὸ τοὺς τύπους αὐτοὺς φέρνουν στὸ νοῦ τὸ ὄνομα τῆς ἀρμενοβυζαντινῆς οἰκογένειας τῶν Βραχαμίων (Βαχραμίων) (βλ. γι' αὐτὴν N. Adontz—M. Canard, δ.π., 455 καὶ N. Adontz, Notes arméno-byzantines, δ.π., 378-382). Ἡ μορφή τοῦ ὀνόματος στὸν Tanûhî συσχετίζεται ἀπὸ τὸν M. Canard μὲ τὸ ὄνομα Γεώργιος (B. A., II, 1, 353 σημ. 3 (σ. 354)). Ὁ Tanûhî προσθέτει ὅτι ὁ A. g. w. r. g. ἦταν πατρικίος Τζαμανδοῦ καὶ Λυκανδοῦ, δηλαδὴ στρατηγὸς Λυκανδοῦ, ὅπως ὑποθέτει ὁ M. Canard, La dynastie, δ.π., 780. Ὁ G. Schlumberger (Sigillographie de l' Empire Byzantin, Παρίσι 1884, 282) δημοσιεύει μολυβδόβουλλο τοῦ 10ου αἰ. μὲ τὴν ἐπιγραφή: Γεώργιος πρωτοσπαθᾶριος καὶ στρατηγὸς Λυκανδοῦ ὁ Ἐ(ρ)νέσις (:).

3. M. Canard, δ.π., 809, 810 σημ. 199, 824.—N. Adontz—M. Canard, δ.π., 455.—B. A., II, 1, 353 σημ. 3 (σ. 354).

4. Περισσότερο ἀπὸ τὸ Θεόδωρος πού προτείνει κι ἐδῶ ὁ M. Canard, δ.π., 810 σημ. 199.

5. M. Canard, δ.π., 809, 810 σημ. 199, 824.—N. Adontz—M. Canard, δ.π., 451 κ.έ.—B. A., II, 1, 353 σημ. 3 (σ. 354).

6. Δὲν κατανοῦν τὴν ἀντίρρηση τοῦ M. Canard : le frère de B. w. d. r. s, captif avec son père, n'est autre que le fils de la fille du Domestique [δηλ. τοῦ Βάρδα] et qu'il ne peut être appelé «fils de la soeur du roi de Rûm» que par suite d'une confusion (B. A., II, 1, 353 σημ. 3 (σ. 354)). Ἄν ὡς αὐτοκράτορας ἐνοῦηται ὁ Νικηφόρος, ὅπως δέχεται παρακάτω καὶ ὁ ἴδιος ὁ Canard, τότε δὲν ὑπάρχει σύγχυση, οὔτε ἀσυμβίβαστο.

7. B. A., II, 1, 353 σημ. 3 (σ. 354).

του, πράγμα πού τελικά κατώρθωσε να πετύχει ή μητέρα των. Κατά τόν Dhahabī, ή αδελφή του αυτοκράτορα (Νικηφόρου) είχε επιλέξει ένα διακεκριμένο Χαμδανίδη αιχμάλωτο τῶν Βυζαντινῶν με σκοπό να τόν ανταλλάξει με τόν γιό της, κι αυτό τελικά έγινε τὸ 966¹. Δυστυχῶς οἱ βυζαντινές πηγές ἀποσιωποῦν τὰ γεγονότα αὐτά, ὅπως ἀποσιωποῦν και τήν ὑπαρξη τῶν θυγατέρων τοῦ Βάρδα Φωκᾶ. Δὲν ξέρω ἂν ὁ T.w.d.s (M.r.d.y.s) ὁ Μονόφθαλμος θὰ μπορούσε να εἶναι ὁ ἴδιος με τόν πατέρα τοῦ νεαροῦ Πλευστή. Τίποτε ἀπολύτως δὲν φαίνεται να τὸ δείχνει.

Ἡ τελευταία ὑπόθεση πού μπορεί να γίνει εἶναι ὅτι ὁ Βάρδας Φωκᾶς ὁ πρεσβύτερος εἶχε μιὰν ἄλλη (τρίτη;) θυγατέρα παντρεμένη με Πλευστή. Ἀλλά, ὅπως εἶπαμε παραπάνω, τὸ πιθανώτερο εἶναι ὅτι ή συγγένεια τοῦ νεαροῦ Βάρδα με τόν Πλευστή ἦταν ἀπὸ τήν πλευρά τῆς πρώτης συζύγου τοῦ Νικηφόρου. Τὴν ἀλήθεια ἴσως δὲν θὰ τὴ μάθουμε ποτέ.

Αὐτὸ πού πρέπει να θεωρηται ἀπολύτως βέβαιο εἶναι ὅτι ἡ ἔνδοξη οἰκογένεια τῶν Φωκᾶδων εἶχε δεσμούς συγγενείας με τὸ λαμπρὸν γένος τῶν Πλευστῶν, μιὰν ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια τοῦ Βυζαντίου πού μᾶς ἦταν ἄγνωστη μέχρι τώρα.

1. B. A., ὁ.π., —M. Canard, La dynastie, ὁ.π., 824 καὶ N. Adontz - M. Canard, ὁ.π., 451-452. Τὸ γεγονός ὅτι στὴν ἀνταλλαγή τῶν αιχμαλώτων τοῦ 966 δὲν περιλαμβάνονταν ὁ T. w. d. s - M. r. d. y. s ἴσως σημαίνει ὅτι εἶχε ἀνταλλαγῆ ἑνωρίτερα ἢ εἶχε πεθάνει στὴν αιχμαλωσία. Ὁ Canard, ὁ.π., πιστεύει ὅτι τὸ 966 ἀνταλλάχτηκε sans doute le père de ce jeune homme, δηλ. καὶ ὁ T. w. d. s - M. r. d. y. s.